

Asianomistajan oikeusturva lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessissa

Anni Hirvonen

2023 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Asianomistajan oikeusturva lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessissa

Anni Hirvonen
Tradenomi
Opinnäytetyö
Joulukuu, 2023

Anni Hirvonen

Asianomistajan oikeusturva lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessissa

Vuosi

2023

Sivumäärä

47

Tämä opinnäytetyö käsitteli lähisuhdeväkivallan asianomistajan oikeusturvaa sovitteluprosessissa sekä sivusi mahdollisen sovinnon syntymisen vaikutuksia syyttäjän ratkaisutoimintaan. Lähisuhdeväkivallan sovittelulla tarkoitetaan vapaaehtoista, lakiin perustuvaa rikosasioiden sovittelupalvelua, jossa lähisuhdeväkivallan osapuolille järjestetään mahdollisuus sovittelijan välityksellä kohdata toisensa, käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämisiksi. Lakisääteisessä sovittelussa tai sen ulkopuolella syntynyt sovinto voidaan ottaa huomioon syyttäjän syyteharkinnassa, jolloin syyttäjä voi esimerkiksi syntyneen sovinnon perusteella tehdä syyttämättäjättämispäätöksen, ellei yleinen tai yksityinen etu toisin edellytä.

Lähisuhdeväkivallan asianomistajan oikeusturvan oikeudellinen viitekehys sekä syyttäjän syyteharkintaa koskeva oikeusnormisto kuvattiin opinnäytetyössä lainopin avulla ja oikeusturvan toteutumisen nykytilaa pyrittiin mittaamaan kvantitatiivista tutkimusmenetelmää hyödyntäen. Tutkimusaineisto koostui Kymi-Saimaan sovittelutoimiston SOPU-tietojärjestelmän sovittelualoitteista vuodelta 2022 sekä Itä-Suomen syyttäjälueen syyttäjän ratkaisuisista asioissa, joissa osapuolet olivat sovittelun aikana saavuttaneet sovinnon.

Opinnäytetyössä havainnollistettiin, kuinka lähisuhdeväkivallan asianomistajan oikeusturva sovitteluprosessissa muodostuu kahteen suuntaan vetäivistä aineksista; sekä asianomistajan oikeudesta saada sovittelupalvelua, että mahdollisuudesta kieltäytyä vapaaehtoisesta sovittelupalvelusta. Uhrin vapaaehtoisuus pyritään varmistamaan sovittelutoimiston ammattihenkilöstön tekemällä sovittelun edellytysten selvittämällä. Sovittelun edellytyksiä, erityisesti asianomistajan vapaaehtoisuutta, arvioidaan koko sovitteluprosessin ajan. Sovittelun osapuolella on missä vaiheessa tahansa oikeus kieltäytyä sovittelusta tai sen jatkamisesta.

Tuloksista pystyi päättelemään Kymi-Saimaan sovittelutoimiston pitävän huolta lähisuhdeväkivallan sovittelun asianomistajan oikeusturvasta. Johtopäätös oli tulkittavissa sovittelutoimistossa tehdyistä päätöksistä sovitteluprosessin aloittamisesta sekä keskeyttämisestä. Sivulöydöksenä tulokset osoittivat tietoa sovitteluun ohjattujen lähisuhdeväkivallan asianomistajien roolista. Lähisuhdeväkivaltaa sisältäneistä tapauksista noin 20 %:ssa asianomistaja oli myös epäillyn roolissa.

Sovittelussa syntyneen sovinnon suhde syyttäjän ratkaisutoimintaan ja sitä kautta sovinnon todelliset oikeusturvavaikutukset osoittautuivat vaikeasti mitattavaksi ilmiöksi opinnäytetyöhön valitun aineiston perusteella. Oikeusturvavaikutusten mittaamista häyttasi muun muassa sovinnon tekemisen mahdollisuus myös lakisääteisen sovittelupalvelun ulkopuolella sekä sovittelussa olleiden lähisuhdeväkivaltarikosten ja ei läheisessä suhteessa olevien osapuolten välisen väkivaltarikosten vakavuuden eriparisuus. Eroja syyttäjän ratkaisutoiminnassa lähisuhdeväkivaltaa sisältäneiden ja muiden väkivaltarikosten välillä ei merkittävästi löytynyt.

Asiasanat: sovittelu, lähisuhdeväkivalta, oikeusturva

Anni Hirvonen

Victim's Legal Protection in Mediation in Cases of Domestic Violence

Year

2023

Pages

47

This thesis examined the legal protection of the victim of domestic violence in the mediation process, and the effects of a possible agreement on the prosecutor's consideration of charges. Domestic violence mediation refers to a voluntary and statutory mediation service for criminal cases, where the victim of domestic violence and the suspect are given the opportunity, through mediators, to meet each other and to discuss the mental and material harm caused by the crime to its victim, and try to agree on measures to redress the harm. The agreements arising from statutory mediation or outside of it can be taken into account in the prosecutor's consideration of charges. The prosecutor can, based on the agreement, decide not to bring charges, unless the public or private interest requires otherwise.

The legal reference framework for the legal protection of the victim of domestic violence and the legal norms regarding the prosecutor's consideration of charges were described in the thesis with the help of legal doctrine, and the current state of the realization of legal protection was aimed to be measured using the quantitative research method. The research material in the study consisted of the Kymi-Saimaa mediation office's SOPU information system mediation initiatives from the year 2022 and the decisions of the prosecutor of the Eastern Finland prosecutor's area in cases where the parties had reached an agreement during the mediation.

The thesis illustrated how the legal protection of the victim of domestic violence in the mediation process consists of factors that pull in two directions; the right of the victim to receive a mediation service, and again the possibility to refuse a voluntary mediation service. The aim is to ensure the voluntariness of the victim of domestic violence by clarifying the prerequisites for mediation by the officials at the mediation office. The conditions for mediation, especially the voluntariness of the victim, are reviewed and evaluated throughout the mediation process. The parties can call off the mediation process at any stage.

The results showed that the mediation office of Kymi-Saimaa takes care of the legal protection of the victim in the mediation of domestic violence. The conclusion can be interpreted by comparing the number of positive decisions and decisions to interrupt the mediation made in the mediation office. As a secondary finding, the results provided information about the role of victims in domestic violence cases referred to mediation. In about 20% of the cases involving domestic violence, the victim also played the role of the suspect.

The relationship of the agreement resulting from the mediation to the prosecutor's consideration of charges and thereby the real legal protection effects of the agreement turned out to be a difficult phenomenon to measure based on the material selected for the thesis. The measurement of legal protection effects was hindered for example by the possibility of the parties to make an agreement outside the statutory mediation process and the difference in the severity of domestic violence crimes that were in mediation and violent crimes between parties not in an intimate relationship. No significant differences were found in the prosecutor's consideration of charges between those involving domestic violence and other violent crimes.

Keywords: mediation, domestic violence, legal protection

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Tutkimuskysymykset ja aiheen rajausta.....	7
2.1	Tutkimusmenetelmä	8
2.2	Tutkimuksen toteutus	9
3	Rikosasioiden sovittelu	11
3.1	Rikosasioiden sovitteluprosessi.....	12
3.2	Sovittelusopimus	15
3.3	Lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessi.....	16
4	Sovittelun ja rikosprosessin suhde	18
4.1	Syyteoikeus lievän pahoinpitelyn tapahtuessa lähisuhteessa	20
4.2	Syyttäjän toimenpiteistä luopuminen kohtuusperusteella	21
5	Oikeusturva	23
5.1	Kansainvälinen oikeus ja asianomistajan oikeusturva lähisuhdeväkivallan sovittelussa.....	24
5.2	Vapaaehtoisuus osapuolten oikeusturvan takeena	26
6	Tulokset	27
6.1	Sovittelutoimiston tekemät päätökset sovittelun aloittamisesta	31
6.2	Sovinnon vaikutukset syyttäjän ratkaisukäytäntöön	34
7	Johtopäätökset ja pohdinta.....	39
7.1	Sovittelusta kieltäytyminen jo syntyneen sovinnon vuoksi	40
7.2	Lähisuhdeväkivallan molemminpuolisuus	40
7.3	Sovinnon vaikutuksista syyteharkintaan	41
8	Lopuksi.....	43
	Kuviot	47
	Taulukot	47

1 Johdanto

Lähisuhdeväkivallan uhrin asemaan ja oikeuksiin rikosprosessissa on viime vuosina kiinnitetty yhä enemmän huomiota. Esimerkkinä lainsäädäntömuutoksista, joiden perimmäinen tavoite on huomioida lähisuhdeväkivallan uhrin kyky puolustaa oikeuksiaan, on lievän pahoinpitelyn rikosnimikkeen syyteoikeuden muuttaminen asianomistajarikoksesta virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi. Lain esitöiden mukaan lähisuhteessa tapahtuvan väkivallan erityispiirteet huomioiden on uhrin oikeusturvanäkökulmasta turvallisempaa antaa syyttäjälle pääasiallinen syyteoikeus lähisuhdeväkivaltarikoksissa.¹

Rikosasioiden sovittelu on rikosprosessille rinnakkainen tai sitä täydentävä palvelu, jonka osapuolten tulee osallistua sovitteluun vain täysin vapaasta tahdostaan.² Rikosasioiden sovittelu perustuu lakiin rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (1025/2005, myöhemmin sovittelulaki). Sovittelulain 1 §:n mukaan rikosasioiden sovittelulla tarkoitetaan maksutonta palvelua, jossa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille järjestetään mahdollisuus puolueettoman sovittelijan välityksellä kohdata toisensa luottamuksellisesti, käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi.

Lähisuhdeväkivallan sovittelu on puhututtanut niin puolesta kuin vastaan argumentoinnin värittämänä jo vuosia. Lähisuhdeväkivallan sovittelun rajaaminen uhrin oikeusturvan takaimiseksi oli muun muassa pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmassa 22.6.2011.³ Keväällä 2023 lähisuhdeväkivallan sovittelu nousi jälleen mediaotsikoihin. Lähisuhdeväkivallan sovittelua vastustavat puheenvuorot uskovat muun muassa uhrin ja epäillyn valta-asetelman johtavan herkästi uhrin painostukseen osallistua sovittelupalveluun ja juuri sovittelupalvelun vuoksi tekijä välttyisi rikosoikeudelliselta rangaistukselta.⁴ Lähisuhdeväkivallan sovittelusta julkaistiin samaan aikaan osana valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoimintaa Kuntoutussäätiön ja Maria Akatemian toteuttama tutkimus, jonka tutkimustulosten mukaan sovittelu lähisuhdeväkivaltatapauksissa kuitenkin hyödyttää useimpia.⁵ Pääministeri Orpon hallitusohjelmaan päädyttiin julkaistusta tutkimuksesta huolimatta ottamaan kielteinen kanta

¹ Kts. luku 4.1 Syyteoikeus lievän pahoinpitelyn tapahtuessa lähisuhteessa

² Kts. luku 3.1 Rikosasioiden sovitteluprosessi

³ Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011, 26.

⁴ Esimerkiksi: Helsingin sanomien lukijan mielipide 22.5.2023.

⁵ SHEMEIKKA-RAMADAN-ALITALO-SIHVONEN-LINDROOS-LAINE-KEMPPAINEN-KOMMERI-PIETILÄ-SALAKKA 2023, 96.

lähisuhdeväkivallan sovittelua kohtaan; hallitusohjelman 20.6.2023 mukaan perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelusta pääsääntöisesti luovutaan.⁶

Tämä opinnäytetyö tutkii lähisuhdeväkivallan asianomistajan oikeusturvaa lähisuhdeväkivallan sovittelun prosessissa. Opinnäytetyössä keskitytään käsittelemään sitä, mistä oikeastaan puhutaan, kun puhutaan asianomistajan oikeusturvasta lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessissa ja mitä roolia sovittelumenettelyssä syntynyt sovinto esittää syyttäjän ratkaisutoiminnassa sekä lähisuhdeväkivallan sovitteluun osallistuneen asianomistajan oikeusturvassa. Jotta lähisuhdeväkivallan sovittelussa käytävästä keskustelusta saataisiin hedelmällisempää periaatteellisen väittelyn sijaan, on asianomistajan oikeusturvan nykytilasta tärkeää saada lisää mitattua tietoa. Opinnäytetyössä pyritään kvantitatiivisen tutkimuksen keinoin vastaamaan myös tähän tarpeeseen.

Opinnäytetyö alkaa tutkimuskysymyksen ja aiheen rajauksella sekä tutkimusmenetelmän ja tutkimuksen toteutuksen kuvauksella. Luvussa kolme esitellään rikosasian sovittelu teoreettisista lähtökohdista käsin sekä avataan rikosasian sovitteluprosessin kulku sekä sovittelusopimuksen sisältö ja merkitys sitä määrittävän lainsäädännön kautta. Lisäksi esitellään lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessi niin, että esille tuodaan prosessin erityispiirteet rikosasian sovitteluprosessiin nähden, jossa lähisuhdeväkivaltaa ei ole ollut. Luku neljä avaa sovittelun ja rikosprosessin välistä suhdetta. Viides luku avaa oikeusturvan käsitteen siten kuin se tutkimuksen kohteen, eli sovittelun sekä rikosprosessin kannalta on oleellista. Lisäksi viidennessä luvussa avataan lähisuhdeväkivallan asianomistajan oikeusturvan kannalta keskeistä kansainvälistä oikeutta sekä täsmennetään vapaaehtoisuuden käsitettä sekä merkitystä oikeusturvan näkökulmasta. Kuudennessa luvussa esitellään tutkimuksen tulokset ja viimeisissä luvuissa keskitytään tuloksista saatuihin johtopäätöksiin sekä niistä syntyneisiin pohdintoihin.

2 Tutkimuskysymykset ja aiheen rajaus

Tämän opinnäytetyö pyrkii vastaamaan kysymykseen: mikä on lähisuhdeväkivallan asianomistajan oikeusturvan nykytila lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessissa? Lisäksi opinnäytetyö sivuaa kysymystä siitä, onko lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessiin osallistumisella vaikutuksia asianomistajan oikeusturvaan sovittelun jälkeen.

Opinnäytetyössä tutkimuskysymyksen kohteena ovat lähisuhteessa tapahtuneet väkivallanteot, jotka siten kattavat parisuhdeväkivallan lisäksi myös muut läheisissä ihmissuhteissa tapahtuneet väkivallanteot. Sovittelulain 13 §:n mukaan rikosasian sovittelussa osapuolten välillä katsotaan olevan läheinen suhde, kun rikos on kohdistunut epäillyn puolisoon, lapseen,

⁶ Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023, 195.

vanhempaan tai muuhun heihin rinnastettavaan läheiseen. Käytännössä lähisuhdeväkivaltaa voi esiintyä avio- tai avoliitossa ja seurustelusuhteissa, sekä niiden päätyttyä, sekä sukulaisuus-, sisarus-, kumppanuus-, ja perheenjäsenten välisissä suhteissa.⁷

Koska väkivallan käsitteen voi ymmärtää hyvinkin laaja-alaisesti henkisestä ja taloudellisesta väkivallasta fyysiseen väkivaltaan, on väkivallan käsite syytä rajata.⁸ Tässä opinnäytetyössä väkivallalla tarkoitetaan ainoastaan rikoslain (39/1889, RL) 21 luvun henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista 5 §:n mukaista pahoinpitelyä, 6 §:n mukaista törkeää pahoinpitelyä, sekä 7 §:n mukaista lievää pahoinpitelyä. Muut rikosnimikkeet sekä muut väkivallan käytön muodot rajautuvat tutkimuksen ulkopuolelle.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (689/1997, myöhemmin rikosprosessilaki tai ROL) säädetään syyttäjän syyteoikeudesta. Tietyissä tilanteissa asianosaisten välillä saavutettu sovinto voi vaikuttaa syyttäjän päätöksentekoon harkittaessa esitutkinnan rajoittamista tai syytteen nostamista⁹. Koska syyttäjä rikosprosessin niin sanottuna suodattimena on asianosaisten kannalta ratkaisevassa asemassa asianosaisten oikeusturvasta huolehtiessaan ja päättäessään rikosprosessin voimavarojen kohdentamisesta syyteharkintaa tehdessään, käsittelee opinnäytetyö sovinnon vaikutuksia syyttäjän ratkaisutoiminnassa.¹⁰ Sovinto voi vaikuttaa myös tuomioistuimen päätöksentekoon, mutta rikosasian käsittely tuomioistuimessa rajautuu opinnäytetyön ulkopuolelle.

2.1 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyölle määritelty tarkoitus ohjaa tutkimusstrategisia valintoja. Koska tarkoituksena on sekä selvittää vähemmän tunnettua ilmiötä, eli asianomistajan oikeusturvaa ja sen nykytilaa sovitteluprosessissa sekä etsiä todennäköisiä syy-seuraussuhteita sille, onko asianomistajan osallistumisella sovitteluun vaikutuksia tämän oikeusturvaan, voidaan tämän opinnäytetyön tarkoitusta kuivata sekä kartoittavaksi, että selittäväksi.¹¹

Molempia opinnäytetyön tarkoituksia voi palvella strategiana sekä kvalitatiivinen, että kvantitatiivinen tutkimusmenetelmä. Usein näitä menetelmiä käytetäänkin rinnakkain, toisiaan täydentävinä lähestymistapoina. Tässä opinnäytetyössä hyödynnetään lainopillista tutkimusmenetelmää kvantitatiivisen tutkimuksen niin kutsuttuna esikokeena, taustana, jolla pyritään

⁷ Flinck-Elonheimo 2010, 110.

⁸ Ibid.

⁹ Syyttäjän syyteharkinnan perusteita avataan perusteellisemmin luvussa 4 Sovittelun ja rikosprosessin suhde

¹⁰ Makkonen-Mäenpää 2012, 44.

¹¹ Hirsjärvi-Remes-Sajavaara 2009, 137-138.

varmistamaan, että aiotut mitattavat seikat ovat tarkoituksenmukaisia tutkimuskysymysten kannalta.¹²

Lainopin tiedonintressinä on tutkia ja systematisoida voimassaolevaa oikeutta. Lainoppi selvittää, mikä merkitys laista ja muista oikeuslähteistä löytyvällä materiaalilla on voimassaolevien oikeusnormien sisältöön.¹³ Opinnäytetyössä käytetään systemaattista tulkintaa, sillä sovittelulakia sekä rikosprosessilakia tulkittaessa otetaan huomioon mm. muut oikeusnormit, oikeudenalan yleiset opit ja lainopin teoriat. Lisäksi sovittelulain säännöksiä tulkittaessa opinnäytetyössä korostuu historiallinen tulkinta sovittelulain esitöiden ollessa oikeuslähteenä. Historiallisessa tulkinnassa selvitetään lain säätäjän tarkoitus, jolloin ensisijaisena lähteenä käytetään lain esitöitä.¹⁴ Rikosprosessilain tulkinnassa puolestaan käytetään lisäksi sanamuodon mukaista tulkintaa, eli lakitekstin tulkinnassa pitäydytään lakitekstin ilmaisun luonnollisen kielen mukaisessa normaalimerkityksessä, mikä on tulkintamenetelmänä rikosoikeudessa ensisijainen.¹⁵ Lainopillisen lähestymistavan kautta opinnäytetyössä hahmotetaan lähisuhdeväkivallan asianomistajan oikeusturvan oikeudellinen viitekehys sovitteluprosessissa sekä rikosprosessissa, kun kyseessä on syyttäjän ratkaisutoiminta.

Kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimus on menetelmä, jolla voi hahmottaa yleistä kuvaa mitattavien ominaisuuksien välisistä suhteista ja eroista vastaten kysymyksiin kuinka paljon tai miten usein. Kun tutkittavasta aineistosta on saatu tarpeellinen numerotieto, tulkitaan ja selitetään olennaiset numerotiedot sanallisesti kuvaamalla, miten eri asiat liittyvät toisiinsa tai eroavat toisistaan.¹⁶ Tämä opinnäytetyö hyödyntää määrällistä tutkimusta selvittäessä asianomistajan oikeusturvan toteutumisen nykytilaa, eli sitä kuinka sovitteluprosessin menettelyä sekä syyttäjän ratkaisutoimintaa koskeva sääntely toimii todellisessa vuorovaikutuksessa käytännön päätöksenteon kanssa. Aineisto määrällisessä tutkimuksessa koostuu Kymi-Saimaan sovittelutoimiston SOPU-asiakastietojärjestelmän tiedoista sekä syyttäjän ratkaisuisista asioissa, joissa osapuolet olivat sovitteluprosessissa saavuttaneet sovinnon.

2.2 Tutkimuksen toteutus

Opinnäytetyön kvantitatiivinen tutkimusosa toteutettiin kahdessa osassa. Ensimmäisessä osassa kerättiin tutkimusmateriaali Kymi-Saimaan sovittelutoimiston SOPU-asiakastietojärjestelmästä¹⁷. Kymi-Saimaan sovittelutoimisto vastaa lakisääteisen sovittelutoiminnan

¹² Hirsjärvi-Remes-Sajavaara 2009, 135-136.

¹³ Hirvonen 2011, 21-25.

¹⁴ Hirvonen 2011, 39.

¹⁵ Hirvonen 2011, 38, 40.

¹⁶ Vilka 2007, 13-14.

¹⁷ Sopi on vuodesta 2019 lähtien käytössä ollut valtakunnallinen tietojärjestelmä, joka on kaikkien sovittelutoimistojen käytössä ja sen rekisterinpitäjänä toimii Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos. Elonheimo-Leivonen 2023, 21.

järjestämisestä Etelä-Savon, Varkauden ja Kaakkois-Suomen alueella. Aluetoimistot Kymi-Saimaan sovittelutoimistolla on Mikkelissä, Savonlinnassa, Varkaudessa, Kouvolassa ja Lappeenrannassa sekä sovittelutilat Pieksämäellä, Kotkassa ja Imatralla.¹⁸ Vuonna 2022 Kymi-Saimaan sovittelutoimistoon ohjattiin Suomen 18 palveluntuottajasta toiseksi eniten rikos- ja riita-asi-
oita (1435 kappaletta).¹⁹ Aineiston keruuta varten Sovittelu ry:ltä²⁰ hankittiin tutkimuslupa kerätä ja käyttää Kymi-Saimaan sovittelutoimiston SOPU-asiakastietojärjestelmästä ano-
nymisoitua aineistoa.

Sopu-tietojärjestelmästä tarkasteltiin kaikkia vuonna 2022 Kymi-Saimaan sovittelutoimistoon saapuneita sovittelualoitteita, jotka sisältävät rikosnimikkeen lievä pahoinpitely, pahoinpitely tai törkeä pahoinpitely. Jotta mittauksen tulokset kertoisivat mahdollisimman hyvin asioiden nykytilasta, valikoitui tarkastelun kohteeksi mahdollisimman tuore aineisto, mutta kuitenkin sellainen, josta mahdollisesti on ehditty tekemään päätöksiä rikosprosessin etenemisestä so-
vittelun päättymisen jälkeen.

Näistä aloitteista kerättiin tiedot aloitteen sisältämästä asianimikkeestä, mahdollisesta lähi-
suhteesta ja suhteen laadusta, sovittelun aloittamista tai sen keskeyttämistä koskevasta pää-
töksestä sekä sovittelun lopputuloksesta. Lisäksi kerättiin asianomistajaan liittyviä taustatie-
toja, jotta opinnäytetyössä voidaan myös kertoa demograafisia tietoja siitä, kenen oikeustur-
vasta sovitteluprosessissa puhutaan, kun puhutaan asianomistajasta. Tällaisia tietoja ovat asi-
anomistajan sukupuoli sekä ikä.

Vaikka opinnäytetyön varsinainen kohde onkin lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessissa, kerät-
tiin aineistoon sovittelualoitteet myös sellaisista väkivaltarikoksista, joissa henkilöiden välillä
ei ole ollut läheistä suhdetta. SOPU-asiakastietojärjestelmän numeerista tietoa lähisuhdeväki-
vallan sovitteluprosessin nykytilasta on siten mahdollista peilata siihen tietoon, mitä asiakas-
tietojärjestelmä antaa sovitteluprosessista, joissa osapuolten välillä ei ole ollut läheistä suh-
detta.

Sovittelutoimiston sisäisten prosessien lisäksi opinnäytetyö tarkastelee sovittelun lopputulok-
sen merkitystä oikeusturvan näkökulmasta suhteessa rikosprosessiin. Toisessa tutkimuksen
osassa tarkastelun kohteena olivat syntyneiden sovittelusopimusten vaikutukset syyttäjän rat-
kaisutoimintaan. Tämän vuoksi oli luonnollista rajata aineistosta tarkastelun ulkopuolelle sel-
laiset sovittelualoitteet, joissa tekijä ei ole ollut tekohetkellä rikosoikeudellisessa vastuussa,

¹⁸ Kymi-Saimaan sovittelutoimisto, 2023.

¹⁹ Elonheimo-Leivonen 2023, 11.

²⁰ Sovittelu ry tuottaa sovittelupalvelua nimellä Kymi-Saimaan sovittelutoimisto.

eikä siten sovitteluun osallistumisella ole ollut vaikutuksia asian rikosoikeudellisessa käsittelyssä²¹.

Tutkimuksen toisen osan aineisto koostui Itä-Suomen syyttäjäalueen ratkaisusta rikosasioissa, joiden osapuolet olivat sovitteluprosessissa saavuttaneet sovinnon ja kirjanneet sovinnosta sovittelusopimuksen.²² Myös nämä ratkaisut kohdistuvat sekä läheisessä suhteessa tapahtuneisiin väkivaltarikoksiin, että väkivaltarikoksiin, joissa asianosaisten välillä ei ollut läheistä suhdetta, jotta oikeusturvan nykytilaa voidaan tarkastella näiden prosessien välillä. Ratkaisusta kerättiin tiedot päätöslajista (päätös esitutinnan rajoittamisesta tai syyttämättä jättämisestä), päätöksen takana olevista lakiperusteista sekä siitä, onko sovinto mainittu osana syyttäjän perusteluita. Lisäksi Itä-Suomen syyttäjäalue toimitti erillisen listauksen sovittelutoimiston aloitteiden sovintoon päättyneistä rikosasioista, joiden kohdalla syyttäjä on nostanut syytteen.

3 Rikosasioiden sovittelu

Rikosasioiden sovittelun taustalla vaikuttaa restoratiivisen oikeuden eli korjaavan oikeuden idea. Siinä keskeistä on nostaa esille ja korostaa ongelmanratkaisua, tulevaisuuteen suuntautumista sekä oikeudenmukaisuuden monisäikeisyyttä. Restoratiivisen oikeuden idea eroaa monilta osin perinteisen rikosoikeuden perusajatuksista. Siinä missä perinteinen rikosprosessi nostaa prosessin keskiöön valtion, pyrkii restoratiivinen oikeus ottamaan prosessissa toimijoiksi rikoksen todelliset osalliset. Restoratiivisen oikeuden tavoitteena on oikeudenmukaisuuden toteuttaminen ihmisten välisten suhteiden ennallistamisen kautta korostaen rikosentekijän vastuunottoa teostaan ja uhrin mahdollisuutta saada teosta hyvitys sekä käsitellä kokeamaansa loukkausta.²³ Nykyään rikosten ja riitojen sovittelu on lailla säädelty, vapaaehtoisuuteen perustuva menettely, joka nojaa ihmis- ja perusoikeuksiin sekä restoratiivisen eli korjaavan oikeuden arvoihin ja periaatteisiin.²⁴

Sovittelun teoreettisella mallilla tarkoitetaan erilaisia pelkistettyjä kuvauksia tai toisistaan eroavia sovittelumuotoja, joita voidaan soveltaa useilla eri elämänaalueilla. Sovittelumalleissa tehdään tyypillisesti ero fasilitatiivisen ja evaluatiivisen sovittelun välille.²⁵ Restoratiivisen

²¹ Rikoslain 1 luvun 4 §:n mukaan rangaistusvastuun edellytyksenä on, että tekijä on teon hetkellä täyttänyt viisitoista vuotta ja on syntyäkeinen. Alle 15-vuotiaiden tekemät väkivallanteot eivät siten etene rikosprosessissa.

²² Sovinnon merkityksestä rikosprosessiin kerrotaan tarkemmin luvussa 4 Sovittelun ja rikosprosessin suhde

²³ Ervasti-Nylund 2014, 485-488.

²⁴ HE 329/2014 vp, 3.

²⁵ Ervasti-Nylund 2014, 139

oikeuden perusta nojaa pitkälti fasilitatiiviseen sovittelumalliin ja sitä pidetäänkin rikosasioiden sovittelun lähtökohtana.²⁶

Fasilitatiivisella sovittelulla tarkoitetaan sovintoa edistävää sovittelua, jossa sovittelija edesauttaa, eli fasilitoi osapuolten välistä ongelmanratkaisuprosessia. Fasilitatiivisessa sovittelussa ei anneta pääasiallista painoarvoa sovittelun lopputulokselle, vaan sovittelussa keskitytään ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Sovintoa edistävässä sovittelussa keskiössä ovat osapuolten näkökulmat, tarpeet, toiveet ja tavoitteet, joiden esiin tuomisessa ja tunnistamisessa sovittelijat toimivat apuna. Sovittelijoiden rooli on mahdollistaa sekä helpottaa osapuolten välistä vuoropuhelua. Sovittelijat eivät kuitenkaan anna valmiita ratkaisuehdotuksia eivätkä ohjaa osapuolia sovittelijan omien tavoitteiden tai tarkoitusperien suuntaan, vaan toimivat itse sovittelumenetelmän asiantuntijoina.²⁷ Rikosasioiden sovittelijoiden rooli fasilitoijana on ilmaistu myös sovittelulain 17 §:ssä, jonka mukaan sovittelijan tulee auttaa osapuolia löytämään keskenään heitä tyydyttävät ratkaisut rikoksesta sen uhrille aiheutuneiden henkisten ja aineellisten haittojen hyvittämiseksi sekä sovittelulain hallituksen esityksessä, jonka mukaan sovittelijan tehtävänä on toimia välittäjänä osapuolten välillä. Sovittelija ei ratkaise osapuolten välisiä erimielisyyksiä, vaan auttaa heitä itse ratkaisemaan ne.²⁸

Evaluatiivista eli arvioivaa sovittelumallia voidaan pitää fasilitatiiviselle sovittelumallille vastakkaisena. Sille on tyypillistä sovittelijan antamat arviot ja konkreettiset sovintoehdotukset, ja keskiössä ovat osapuolten lailliset oikeudet sekä juridinen järjestelmä. Koska rikosten sovittelumenettelyssä sovittelijan mielipiteet eivätkä arviot saa vaikuttaa osapuolten tekemiin ratkaisuihin, pyritään rikosasioiden sovittelussa pidättäytymään evaluatiivisesta sovittelumallista.²⁹

3.1 Rikosasioiden sovitteluprosessi

Sovittelulain esitöiden mukaan sovittelulakiin haluttiin säädettäväksi vain sellaisista sovittelussa noudatettavaan menettelyyn liittyvistä kysymyksistä, joilla on erityisen paljon merkitystä asiakkaiden oikeusturvan ja yhdenmukaisen menettelyn kannalta. Sovittelumenettelyn eri vaiheista sekä vaiheiden sisällöstä määräävät säännökset pyrittiin jättämään niukoiksi, jotta ne eivät rajoittaisi liikaa sovittelutoiminnan kehittymistä ja luovien ratkaisujen käyttömahdollisuuksia. Esitöissä todetaan sisältökysymysten soveltuvan yksityiskohtaisemmin käsiteltäväksi sovittelutoimintaa koskevassa oppaassa.³⁰

²⁶ Flinck 2013, 24. Ervasti-Nylund 2014, 494.

²⁷ Ibid. Ervasti-Nylund 2014, 146.

²⁸ HE 93/2005 vp, 10.

²⁹ Flinck 2013, 25. Ervasti-Nylund 2014, 155

³⁰ HE 93/2005 vp, 12.

Sovittelumenettely alkaa sovittelualoitteen toimittamisella sovittelutoimistoon. Sovittelulain 13 §:n mukaan sovittelua koskevan aloitteen voi tehdä rikoksesta epäilty, rikoksen uhri, poliisi- tai syyttäjäviranomainen taikka muu viranomainen. Jos rikoksesta epäilty tai rikoksen uhri on alaikäinen, myös hänen huoltajallaan tai muulla laillisella edustajallaan on oikeus tehdä aloite sovitteluun ryhtymisestä. Vajaavaltaiseksi julistettua täysi-ikäistä henkilöä koskevassa asiassa aloitteen sovittelusta voi tehdä myös hänen edunvalvojansa. Hallituksen esityksen mukaan kyseisen säännöksen yhtenä tavoitteena on edistää itse osapuolten aloitteellisuutta sovitteluun hakeutumisessa.³¹

Aloitteen tekeminen sovittelutoimistoon ei automaattisesti tarkoita sovitteluprosessin aloittamista. Sovittelulain 15 §:n mukaan sen sovittelutoimiston, jonka käsiteltäväksi sovittelua koskeva aloite päättyy, tulee selvittää sovittelun yleisten edellytysten olemassaolo sekä asian soveltuvuus soviteltavaksi ennen kuin se päättää asian ottamisesta soviteltavaksi.

Sovittelun yleisistä edellytyksistä säädetään sovittelulain 2 §:ssä. Sen mukaan sovittelu voidaan toteuttaa vain sellaisten osapuolten kesken, jotka ovat henkilökohtaisesti ja vapaaehtoisesti ilmaisseet suostuvansa sovitteluun ja jotka pystyvät ymmärtämään sovittelun sekä siinä tehtävien ratkaisujen merkityksen. Ennen kuin osapuoli antaa suostumuksensa sovitteluun, hänelle tulee selvittää hänen sovitteluun liittyvät oikeutensa ja asemansa sovittelussa. Osapuolella on oikeus peruuttaa suostumuksensa milloin tahansa sovittelun aikana.

Sovittelulaissa ei säädetä ikärajaa sovitteluun osallistumiselle.³² Sovittelulain 2 §:n 2 momentissa säädetään alaikäisen sekä vajaavaltaisen henkilön osallistumisesta sovitteluun. Alaikäisen henkilön on annettava suostumuksensa sovitteluun henkilökohtaisesti. Alaikäisen henkilön osallistuminen sovitteluun edellyttää lisäksi, että myös hänen huoltajansa tai muut lailliset edustajansa suostuvat siihen. Vajaavaltaiseksi julistettu täysi-ikäinen henkilö voi osallistua sovitteluun, jos hän ymmärtää asian merkityksen ja antaa henkilökohtaisesti suostumuksensa sovitteluun.

Sovittelulain 3 §:ssä säädetään sovittelussa käsiteltävistä asioista. Sen mukaan sovittelussa voidaan käsitellä rikoksia, joiden arvioidaan soveltuvan soviteltaviksi, kun otetaan huomioon rikoksen laatu ja tekotapa, rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde sekä muut rikokseen liittyvät seikat kokonaisuutena. Rikoksen sovittelu edellyttää, että rikoksesta epäilty vahvistaa tapahtumainkulun pääasialliset tosiseikat ja että sovittelu on uhrin edun mukaista. Soviteltavaksi ei saa ottaa alaikäiseen kohdistunutta rikosta, jos uhrilla on rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi erityinen suojan tarve. Jos rikosta ei voida sovittaa, myöskään siitä aiheutuneen vahingon korvaamista koskevaa asiaa ei saa ottaa soviteltavaksi. Pykälässä ei siis suoraan

³¹ HE 93/2005 vp, 20.

³² HE 93/2005 vp, 16.

rajata sitä, minkä tyyppisiä rikoksia sovittelussa voidaan käsitellä, vaan arviointi tehdään tapauskohtaisesti huomioiden tapauksen erityispiirteet sekä olosuhteet kokonaisuutena³³.

Päätöksen asian ottamisesta sovitteltavaksi tekee sovittelulain 13 §:n mukaan sovittelutoiminnan vastuuhenkilö. Sovittelulain 16 §:ssä säädetään sovittelutoimiston tehtävistä sovittelunnettelyssä. Kun sovittelutoimisto on päättänyt ottaa asian sovitteltavakseen, nimeää sovittelutoimisto asiaa sovittelemaan siihen kokemuksensa ja henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella sopivan sovittelijan ja huolehtii ettei sovittelija ole asiassa esteellinen. Lisäksi sovittelutoimisto hankkii sovittelua varten tarvittavat asiakirjat sekä huolehtii tarpeen mukaan tulkin tai kääntäjän hankkimisesta sovitteluun.

Sovittelijoiden tehtävistä sovitteluprosessissa säädetään sovittelulain 17 §:ssä. Kun sovitteluasia siirtyy sovittelijan hoidettavaksi, järjestää sovittelija sovittelutapaamiset osapuolten kesken. Sovittelijoiden tulee antaa osapuolille tietoa saatavissa olevasta oikeusavusta sekä muista palveluista sekä avustaa mahdollisen sovittelussa syntyneen osapuolten välisen sopimuksen laatimisessa. Harkintansa mukaan sovittelija voi järjestää myös kahdenkeskisiä tapaamisia osapuolten kanssa³⁴. Käytännössä kahdenkeskisiä tapaamisia osapuolten kanssa nimitetään erillistapaamisiksi ja molempien osapuolten kesken järjestettävää sovittelutapaamista yhteistapaamiseksi.³⁵ Itse sovittelu toteutetaan sovittelulain 18 §:n mukaan yleisön läsnä olematta. Osapuolen tulee osallistua sovitteluun henkilökohtaisesti ja tarvittaessa osapuolien tukena voi paikalla olla avustaja tai tukihenkilö, jollei se vaaranna sovittelun häiriötöntä kulua.

Sovittelulain 19 §:ssä säädetään siitä, milloin sovittelu tulee keskeyttää. Sovittelu tulee keskeyttää sovittelutoimiston toimesta välittömästi, mikäli osapuoli peruuttaa suostumuksensa tai jos on syytä epäillä, ettei suostumus ole vapaaehtoinen. Sovittelu on keskeytettävä myös, jos on perusteltua syytä epäillä, ettei sovittelun osapuoli kykene ymmärtämään sovittelun ja siinä tehtävien ratkaisujen merkitystä, tai jos sovittelun jatkaminen on selvästi vastoin alaikäisen osapuolen etua taikka mikäli jokin muu kuin edellä mainittu syy osoittaa, ettei sovittelun onnistumiselle ole edellytyksiä.

Sovittelutapaamisen jälkeen sovittelijan tulee toimittaa sovittelutoimistolle selostus sovittelusta sovittelulain 17 §:n mukaisesti. Sovittelutoimiston tulee toimittaa sovittelulain 16 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaisesti tieto sovittelun kulusta ja lopputuloksesta sovittelualoitteen tehneelle viranomaiselle tai muulle viranomaiselle, jossa sovittelua koskevan asian tiedetään olevan vireillä.

³³ HE 93/2005 vp, 16.

³⁴ HE 93/2005 vp, 22.

³⁵ Flinck 2013, 96.

3.2 Sovittelusopimus

Sovittelulaissa sovittelusopimuksesta säädetään 17 §:n 5 kohdassa, jonka mukaan sovittelijan tulee laatia sovittelussa syntyneestä osapuolten välisestä sopimuksesta asiakirja ja varmentaa se allekirjoituksellaan. Hallituksen esityksen mukaan sopimus olisi aina syytä laatia kirjallisena, mikäli osapuolet sopimukseen pääsevät. Lain säännös ei velvoita osapuolia allekirjoittamaan sopimusta, sillä pakottaminen sovittelusopimuksen allekirjoittamiseen sotisi sovittelun vapaaehtoisuutta vastaan. Mikäli osapuoli kieltäytyy allekirjoittamasta sopimusta, olisi siitä hyvä tehdä merkintä sopimukseen.³⁶ Sovittelutoimiston tulee antaa tieto sovittelun lopputuloksesta aloitteen tehneelle viranomaiselle sovittelulain 16 §:n 2 kohdan mukaisesti. Hallituksen esityksessä tuodaan ilmi, että lopputuloksella tarkoitetaan tietoa siitä, pääsivätkö osapuolet sopimukseen vaiko eivät sekä tietoa mahdollisen sopimuksen sisällöllisistä seikoista.³⁷

Fasilitatiivista sovittelun perinnettä mukaillen, rikosasioiden sovittelun pääasiallinen painoarvo ei nojaa sovittelusopimuksen tekemiseen vaan ihmisten välisen kohtaamisen kautta mahdollisesti saavutettuun keskusteluyhteyteen, lisääntyneeseen ymmärrykseen ja osapuolten tyytyväisyyteen. Mikäli osapuolet haluavat tehdä sovinnostaan kirjallisen sovittelusopimuksen, tehdään se osapuolten toiveiden ja tarpeiden mukaisesti ja heitä kuunnellen sekä sopimusoi-keutta- ja vapautta kunnioittaen. Sovittelijat avustavat osapuolia sopimustekstin muotoilussa ja hoitavat kirjaamisen.³⁸

Käytännössä rikosasioiden sovittelusopimukset sisältävät aina sopimuksen aiheen (rikosnime), sopijapuolten tiedot, tiedot sopimuksen seurannasta, vapaasti muotoillun sisällön sekä kannanoton siihen, vaatiiko asianomistaja vahingonkorvauksia tai rikoksesta epäillylle rangaistusta. Vapaasti muotoiltuun sisältöön voidaan kirjata mahdollisen korvausvaatimuksen tarkempi sisältö, kuten korvausten maksutapa sekä maksuaikataulu. Sopimusvapauden nimissä osapuolet voivat halutessaan sisällyttää sopimukseen tiedon anteeksipyyntöstä tai sovituista käyttäytymissäännöistä. Osapuolilla on oikeus ja mahdollisuus käyttää juristia tai muuta asiantuntijaa apuna sovittelun kaikissa vaiheissa, esimerkiksi silloin mikäli osapuolet tarvitsevat ohjausta vahingonkorvaussummien määrittämisessä.³⁹

Sovittelusopimuksen seurannalla tarkoitetaan sovittelutoimiston järjestämää yhteydenottoa tai tapaamista, jossa keskustellaan osapuolten kanssa heidän sovittelusopimuksessaan sopimistaan asioista ja kuinka sovitut asiat ovat toteutuneet. Sovittelutoimiston ammattihenkilöstö voi tukea sovittelusopimuksen osapuolia esimerkiksi korvausten maksusuunnitelmassa

³⁶ HE 93/2005 vp, 22. LaVM 13/2005 vp, 10.

³⁷ HE 93/2005 vp, 22.

³⁸ Autere ym. 2023, 35-36.

³⁹ Autere ym. 2023, 36.

pysymisessä tai väkivallattomaan elämään pyrkimisessä. Myös seurannan tuloksista, eli siitä, onko sovittelusopimusta noudatettu, tiedotetaan aloitteen tehnyttä viranomaista.⁴⁰

3.3 Lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessi

Sovittelulaissa ei ole otettu erikseen kantaa lähisuhdeväkivallan sovitteluun sovittelulain 13 §:n mukaista aloiteoikeuden rajaamista lukuun ottamatta. Lähisuhdeväkivallan sovittelun nettelyn oikeudellista viitekehystä hahmotettaessa korostuukin historiallinen laintulkinta hallituksen esityksineen ja lakivaliokunnan mietintöineen. Vaikka lain esityöt eivät edusta lain tasoista sääntelyä, kuvaavat ne kuitenkin lainsäätäjän tuolloista tahtoa ja ohjaavat käytännön päätöksentekoa sovittelupalvelua myönnettäessä.⁴¹

Kuten aiemmin kerrottu, ei sovittelulain 3 § luettelo tai rajaa sitä, millaisia rikostyyppisiä sovittelussa voidaan käsitellä, vaan arviointi tehdään aina tapauskohtaisesti. Pykälän mukaan huomioon tulee ottaa rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde. Lain esitöissä täsmennetään, että osapuolten keskinäisen suhteen vuoksi kyseeseen voisi tulla esimerkiksi pyrkimys heikomman osapuolen suojaamiseen, jolloin voitaisiin katsoa, ettei asia sovellu soviteltavaksi, vaikka osapuolet suostuisivat sovitteluun ja pystyisivät ymmärtämään siinä tehtyjen ratkaisujen merkityksen. Tällöin hallituksen esityksen mukaan rikoksen tyyppillä voisi olla merkitystä esimerkiksi siten, että lähisuhdeväkivaltaa sisältävien rikosten sovitteluun tulisi suhtautua pidättyvästi.⁴² Lakivaliokunta yhtyy hallituksen esityksen peruslähtökohtaan, mutta kuitenkin korostaen, että sovittelu voi tarjota vartenotettavan keinon perhesuhteen tai muun lähisuhteen korjaamiseksi etenkin niissä tilanteissa, joissa rikosentekijä tunnustaa menettelleensä väärin ja aidosti katu tekoaan.⁴³

Sovittelulain 13 §:n 2 momentin mukaan vain poliisi- tai syyttäväviranomaisella on oikeus tehdä aloite sovitteluun ryhtymisestä, jos kyseessä on väkivaltaa sisältävä rikos, joka on kohdistunut rikoksesta epäillyn puolisoon, lapseen, vanhempaan tai muuhun heihin rinnastettavaan läheiseen. Lakivaliokunta pitää aloitteen tekijän rajaamista lähisuhdeväkivaltaa sisältävien sovittelualoitteiden kohdalla perusteltuna, sillä erityisesti lähisuhdeväkivaltaan liittyy rikoksena piirteitä, jonka vuoksi sovittelun käynnistämisen on hyvä olla korostetun viranomaisaloitteista. Lisäksi säätämällä aloitteen tekemisen mahdolliseksi ainoastaan poliisin tai syyttäjän toimesta, tulee lähisuhdeväkivalta myös viranomaisten tietoon ja tällä tavoin näille muodostuu kokonaiskuva esimerkiksi väkivallan käytön toistuvuudesta.⁴⁴

⁴⁰ Autere ym. 2023, 37-38.

⁴¹ Autere-Halonen-Kiviperä-Rimpilä 2023, 7.

⁴² HE 93/2005 vp, 16.

⁴³ LaVM 13/2005 vp, 5.

⁴⁴ LaVM 13/2005 vp, 8.

Lakivaliokunta kiinnittää erityistä huomiota siihen, millä edellytyksillä lähisuhdeväkivaltaa sisältäviä rikoksia voitaisiin sovittelua. Sovittelulaissa mainittujen edellytysten lisäksi lähisuhdeväkivaltaa sisältäviä tapauksia ei tulisi ottaa soviteltaviksi, mikäli väkivalta on kyseisessä suhteessa ollut toistuvaa tai kun osapuolet ovat jo aiemmin osallistuneet sovitteluun lähisuhdeväkivallan vuoksi. Myöskään sellaisissa tapauksissa sovitteluun ei tule ryhtyä, mikäli ilmenisi, että rikoksen tekijä pitäisi väkivallan käyttöä hyväksyttävänä keinona lähisuhteessa ilmenevien ristiriitojen ratkaisemiseksi.⁴⁵

Lisäksi sovittelulain esitöiden mukaan lähisuhdeväkivallan sovittelun prosessissa on usein tarve erillistapaamisten järjestämiseen ennen yhteistapaamista.⁴⁶ Myös sovittelun keskeyttämistä koskevaan pykälään haluttiin erityisesti lähisuhdeväkivallan erityispiirteitä silmällä pitäen lisätä säännös, jonka mukaan sovittelu on keskeytettävä myös, jos on syytä epäillä, ettei osapuolen antama suostumus ole vapaaehtoinen. Lakivaliokunnan mukaan koska suostumuksen vapaaehtoisuus on sovittelun tavoitteiden saavuttamisen kannalta ensiarvoisen tärkeää, kynnys sovittelun keskeyttämiselle ei voi olla kovin korkea silloin, kun herää epäilyksiä siitä, että osapuoli ei osallistu sovitteluun omasta vapaasta tahdostaan.⁴⁷

Koska lainsäädäntö sovitteluprosessin käytännön toteutuksen osalta on jätetty väljäksi, eivätkä myöskään lain esityöt riitä täsmentämään koko prosessia, lähisuhdeväkivallan sovittelun edellytysten arvioinnin laadukkuuden ja valtakunnallisesti yhdenmukaisen prosessin varmistamiseksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on koonnut lähisuhdeväkivallan sovittelun hyvän käytännön mallin, joka sisältää suosituksia sovittelun ammattihenkilöstölle.⁴⁸ Hyvän käytännön mallista ilmenee edellä mainittujen, sovittelulaista tai sen esitöistä nousevien lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessin erityispiirteiden lisäksi, että lähisuhdeväkivallan sovittelijana voi toimia vain siihen koulutuksen saanut henkilö. Lähisuhdeväkivallan sovittelijan erikoistumiskoulutukseen voidaan ottaa vain sellainen sovittelija, joka on sovittelijan peruskoulutuksen jälkeen toiminut aktiivisesti sovittelijana vähintään vuoden sekä osallistunut sovittelutoimiston tarjoamiin koulutuksiin ja tapahtumiin.⁴⁹

Lisäksi Hyvän käytännön mallista ilmenee lähisuhdeväkivallan sovittelussa syntyneen sovittelusopimuksen seurannan sekä sovittelun osapuolten, sovittelulain mukaisen palveluohjauksen korostunut merkitys. Sen mukaan lähisuhdeväkivallan sovittelussa niin palveluohjaus, sopimus kuin sen seurantakin voivat näytellä merkittävää roolia väkivallan uusiutumisen ehkäisyssä. Hallituksen esityksen mukaan sovittelijan on tunnistettava oman asiantuntemuksensa rajat ja

⁴⁵ LaVM 13/2005 vp, 5.

⁴⁶ HE 93/2005 vp, 22.

⁴⁷ LaVM 13/2005 vp, 11.

⁴⁸ Autere ym. 2023, 5.

⁴⁹ Autere ym. 2023, 20.

ohjata osapuolia oikeusavun sekä muiden palveluiden piiriin⁵⁰. Sovittelu ei ole terapiaa, joten sovittelijan tulee, tunnistaessaan osapuolten mahdollista palveluntarvetta, edistää sitä, että asiakas saa tarvitsemansa avun ja pääsee käsittelemään väkivaltakokemuksiaan asiantuntijoiden palvelujen piiriin. Palveluohjaus korostuu lähisuhdeväkivallan sovittelun osapuolille järjestettävissä erillistapaamisissa, joissa sovittelijat pääsevät kertomaan mahdollisista tukipalveluista, joita sovittelun ammattihenkilöstö on jo kartoittanut aiemmin. Vaikka palveluohjaus onkin sovittelulaissa nimetty sovittelijan tehtäväksi, pidetään palveluohjaus mielessä prosessin kaikissa vaiheissa. Vaikka sovittelualoitteelle annettaisiinkin kielteinen päätös, on sovittelutoimiston ammattihenkilöstö yhteydessä osapuoliin ja tarjoaa palveluohjausta jatko- ja tukipalveluihin. Mahdollisesti sovittelussa syntyneen sopimuksen seuranta kuuluu lisäksi oleelliseksi osaksi lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessia ja sisältää myös palveluohjausta itsessään.⁵¹

4 Sovittelun ja rikosprosessin suhde

Sovittelulain esitöiden mukaan rikosasioiden sovittelu on oikeuskäsittelylle rinnakkainen tai sitä täydentävä menettelytapa rikoksiin ja pienehköihin riita-asioihin liittyvien kysymysten ratkaisemiseksi.⁵² Rinnakkaisuutta kuvaa hyvin sovittelulain 3 §:n 3 momentti, jonka mukaan asian käsittely ja ratkaisu poliisi- tai syyttäjäviranomaisessa taikka tuomioistuimessa eivät estä sovittelua. Sovittelussa ei ratkaista syyllisyyskysymystä, sillä syyllisyys ratkaistaan aina syyteharkinnassa tai tuomioistuinkäsittelyssä.⁵³ Sovittelulaki ei muuten säädä rikosprosessin ja sovittelun välisestä suhteesta kuin menettelysäännöksinä, kuten esimerkiksi sovittelulain 16 §:n 4 kohta, jossa säädetään sovittelutoimiston velvollisuudesta ilmoittaa tieto sovittelun kuluista ja lopputuloksesta aloitteen tehneelle viranomaiselle.

Mikäli osapuolet saavuttavat sovinnon, voi syyttäjä toimenpiteistä luopumissäännöksiä soveltamalla tehdä rikosasiassa syyttämättäjäyttämispäätöksen ROL 1 luvun 8 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaisesti tai esitutkinnan rajoittamispäätöksen esitutkintalain (805/2011, myöhemmin ETL) 3 luvun 10 §:n 1 momentin mukaisesti. Rikosprosessilaki tunnistaa *sovinnon* mahdolliset vaikutukset rikosasian käsittelyssä. Rikosprosessilaissa ei määritellä *sovintoa* tai sen sisältöä. Rikosprosessilain esitöistä käy ilmi, että mikäli rikoksen tekijä on osallistunut sovittelu- menettelyyn *tai muuten sopinut* asiasta ja vahingon korvaamisesta asianomistajan kanssa, voi se olla kohtuusperusteen nojalla peruste syytteen nostamatta jättämiselle⁵⁴. Asianomistaja

⁵⁰ HE 93/2005 vp, 22.

⁵¹ Aurete ym. 2023, 52, 31.

⁵² HE 93/2005 vp, 4.

⁵³ HE 93/2005 vp, 10.

⁵⁴ HE 82/1995 vp, 39.

voi halutessaan tehdä sovinnon rikosasian vahingonkorvauksen osalta milloin tahansa, sillä rikosperusteisetkin yksityisoikeudelliset saatavat ovat luonteeltaan dispositiivisia, eli ”asioita, joissa sovinto on sallittu”.⁵⁵ Syyttäjän huomioon ottama sovinto voi edellä mainituin perustein olla syntynyt myös lakisääteisen rikosasioiden sovittelumenettelyn ulkopuolella. Sovittelun ja rikosprosessin suhteen sijaan tässä yhteydessä voitaisiinkin puhua itse sovinnon ja rikosprosessin välisestä suhteesta. Huomionarvoista sovinnon ja rikosprosessin välisen yhteyden tarkastelussa on kansainvälisen oikeuden alalta uhridirektiivin 12 artiklan d kohta, joka edellyttää, että sovittelussa vapaaehtoisesti syntynyt sopimus voidaan ottaa huomioon mahdollisissa myöhemmissä rikosoikeudellisissa menettelyissä. Se, että sopimus otetaan huomioon poliisin tai syyttäjän toiminnassa toteuttaa siten itsessään asianomistajan oikeuksia ja oikeusturvaa.

Sovinnon vaikutus suhteessa rikosprosessiin voi vaihdella sen mukaan, millainen rikostyyppi on kyseessä. Suomessa rikokset on vakiintuneesti jaettu syyteoikeuden mukaan asianomistajarikoksiksi ja virallisen syytteen alaisiksi rikoksiksi. Asianomistajarikoksissa asianomistajan syyttämispyyntö on syyttäjän syyteoikeuden käyttämisen edellytyksenä ja asianomistaja voi halutessaan esimerkiksi sovittelun yhteydessä luopua rangaistusvaatimuksesta, jolloin rikosasian käsittely myös viranomaisen, kuten poliisin tai syyttäjän, toimesta päättyisi. Virallisen syytteen alaisissa rikoksissa puolestaan syyttäjä voi nostaa syytteen riippumatta asianomistajan syyttämispyyntöstä.⁵⁶

Pääsäännön mukaan rikokset ovat aina virallisen syytteen alaisia, ellei rikoksen kohdalla ole erikseen säädetty toisin.⁵⁷ Tässä opinnäytetyössä käsiteltävistä rikosnimikkeistä törkeä pahoinpitely, sekä pahoinpitely ovat tilanteesta riippumatta aina virallisen syytteen alaisia⁵⁸. Lievä pahoinpitely puolestaan jakautuu tilanteen mukaan sekä asianomistajarikokseksi, että virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi.

Kuviossa 1 on yksinkertaistaen havainnollistettu rikosprosessin ja sovitteluprosessin rinnakkaista ja toisiaan täydentävää suhdetta silloin, kun käsittelyssä on lähisuhdeväkivaltaa sisältävä rikos. Kuvion keskiössä on rikosprosessi, josta joko syyttäjä tai poliisi lähettää sovittelualoitteen sovittelutoimistoon mahdollisen sovitteluprosessin käynnistämiseksi. Sovittelutoimisto selvittää sovittelun edellytykset ennen päätöksentekoa. Mikäli sovittelun edellytykset eivät täyty, tekee sovittelutoimisto asiassa kielteisen päätöksen ja asia palautuu takaisin rikosprosessiin. Myönteisen päätöksen tapauksessa itse sovitteluprosessi käynnistyisi ja osapuolille järjestettäisiin erillistapaamiset. Sovitteluprosessi voi keskeytyä missä vaiheessa

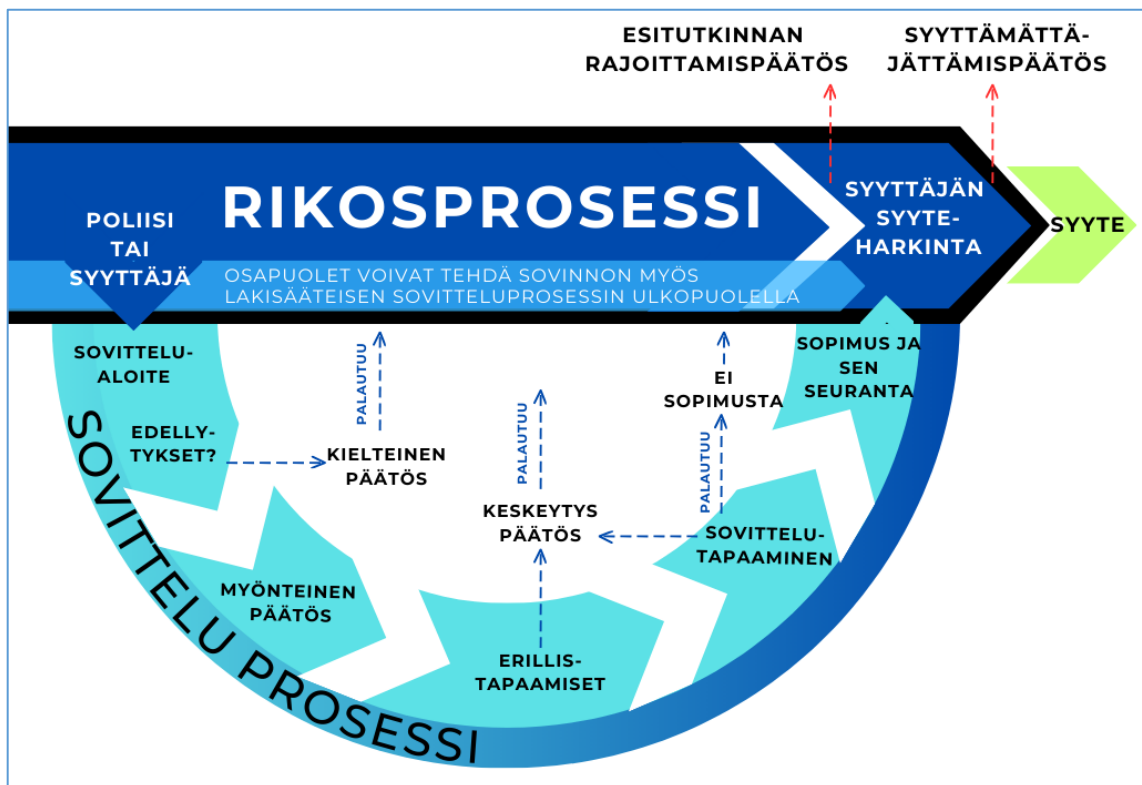
⁵⁵ Jokela 2018, 307-308.

⁵⁶ Flinck 2013, 35. Vuorenää 2023, 97.

⁵⁷ Vuorenää 2023, 98.

⁵⁸ HE 78/2010 vp, 5.

sovitteluprosessia tahansa, jolloin sovittelutoimisto tekisi asiassa keskeytyspäätöksen ja palauttaisi asian takaisin rikosprosessiin. Sovittelutapaaminen voi päättyä joko keskeytykseen, sovinnosta tehtyyn sopimukseen tai ilman sovintosopimusta ja lopputuloksesta tiedotettaisiin rikosprosessin viranomaisia. Syyttäjän päätöksenteko rikosprosessissa voi päättyä esitutinnan rajoittamispäätökseen, syyttämättäjättämispäätökseen tai syytteen nostamiseen. Osapuolet voivat tehdä sovinnon ja ilmoittaa sen syntymisestä rikosprosessin viranomaisille myös osallistumatta lakisääteiseen, sovittelutoimiston tuottamaan sovitteluprosessiin.

1 Rikosprosessin ja sovitteluprosessin välinen suhde

4.1 Syyteoikeus lievän pahoinpitelyn tapahtuessa lähisuhteessa

RL 21 luvun 16 §:n mukaan syyttäjä saa nostaa syytteen lievistä pahoinpitelystä vain, jos asianomistaja ilmoittaa rikoksen syyteeseen pantavaksi taikka teko on kohdistunut tekijän aviopuolisoon tai entiseen aviopuolisoon, sisarukseen tai sukulaiseen suoraan ylenevässä tai alenevässä polvessa taikka henkilöön, joka asuu tai on asunut tekijän kanssa yhteistaloudessa tai on tai on ollut muuten näihin rinnastettavan henkilökohtaisen suhteen takia hänelle läheinen. Näin ollen opinnäytetyössä käsiteltävänä olevat lähisuhteessa tapahtuneet lievät pahoinpitelyt ovat aina automaattisesti virallisen syytteen alaisia rikoksia. Tällöin esimerkiksi

tilanteessa, jossa asianomistaja haluaisi sovinnon myötä luopua rangaistusvaatimuksesta, on syyttäjä tarvittaessa velvollinen nostamaan asiassa syytteen, vaikkei asianomistaja sitä haluaisi.⁵⁹

Lievä pahoinpitely läheisessä suhteessa säädettiin virallisen syytteen alaiseksi vuonna 2011. Eduskunnalle laiksi rikoslain 21 luvun 16 §:n muuttamisesta annetun hallituksen esityksen mukaan läheiseen henkilöön kohdistuvan pahoinpitelyn tekee erityisen moitittavaksi se, että läheisessä ihmissuhteessa uhri on usein erityisen haavoittuva ja keskinäinen luottamus- ja riippuvuusuhde lisää teon aiheuttamaa järkytystä ja loukkaavuutta. Hallituksen esityksessä todetaan, että läheisessä ihmissuhteessa pahoinpitely voi lievänäkin aiheuttaa uhrille kriisin ja trauman, joka vaikuttaa uhrin itsetuntoon ja omanarvontuntoon ja voi tehdä hänet kykenemättömäksi tekemään omaa elämäänsä koskevia rationaalisia ratkaisuja. Siksi vain pahoinpitelyrikoksen virallisen syytteen alaisuus ei riitä lähisuhdeväkivaltarikosten uhrien oikeusturvan takaamiseksi, vaan läheisessä suhteessa tapahtuva lieväkin väkivalta tulisi saattaa rangaistusjärjestelmän piiriin.⁶⁰

Lievän pahoinpitelyn säätämällä virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi osapuolten ollessa läheisessä suhteessa katsotaan myös olevan paljon merkitystä asian rikosoikeudellisen selvitystyön kannalta. ETL 3 §:n 1 momentin mukaan esitutkintaa ei asianomistajarikoksissa toimiteta, jos asianomistaja ei esitä rangaistusvaatimusta. Lähisuhteessa olevien henkilöiden välisistä valtasuhteista johtuen lievän pahoinpitelyn uhri saattaa luopua vaatimasta rangaistusta rikoksesta epäillyn painostuksen myötä. Mikäli asianomistaja ei esitä rangaistusvaatimusta, ei myöskään esitutkintaa rikoksen osalta suoriteta. Lisäksi koska läheisessä suhteessa tapahtuvissa lievissä pahoinpitelyissä ei yleensä synny ulkoisesti havaittavia selviä vammoja, hankaloituu näytön hankkiminen teosta, etenkin jos asianomistaja ei myötävaikuta esitutkinnassa tai prosessin myöhemmässä vaiheessa. Tämä puolestaan on omiaan vaikeuttamaan syyttäjän tehtävää näyttää syyte toteen pääkäsittelyssä, vaikka syytteen tueksi olisi todennäköisiä syitä ja syyte nostettaisiinkin. Keino, jolla esitutkinnan käynnistäminen läheisessä suhteissa tapahtuvissa lievissäkin pahoinpitelyissä voitiin varmistaa, oli siten säätää tällaiset lievät pahoinpitelyt virallisen syytteen alaiseksi.⁶¹

4.2 Syyttäjän toimenpiteistä luopuminen kohtuusperusteella

Vaikka rikos olisikin säädetty virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi, voi syyttäjä soveltaa toimenpiteistä luopumissäännöksiä.⁶² ROL 1 luvun 8 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta, jos

⁵⁹ HE 78/2010 vp, 14.

⁶⁰ HE 78/2010 vp, 10.

⁶¹ HE 78/2010 vp, 11-12.

⁶² HE 78/2010 vp, 14.

oikeudenkäyntiä ja rangaistusta olisi pidettävä kohtuuttomina tai tarkoituksettomina ottaen huomioon rikoksesta epäillyn ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto tai muu epäillyn toiminta tekonsa vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi, hänen henkilökohtaiset olonsa, teosta hänelle aiheutuvat muut seuraukset, sosiaali- ja terveydenhuollon toimet tai muut seikat. Syyttäjä voi myös päättää asian käsittelyn jo esitutkinta-asteella, sillä ETL 3 luvun 10 §:n 1 momentin mukaan syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos syyttäjä ROL 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista. Edellä kerrotun mukaista syyttämättäjättämis- ja esitutkinnanrajoitusperustetta kutsutaan kohtuusperusteeksi⁶³.

Eduskunnalle rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten uudistamiseksi annetun hallituksen esityksen⁶⁴ mukaan laissa mainitut seikat, jotka voisivat johtaa kohtuusperusteiseen syyttämättä jättämiseen, liittyvät yleensä joko rikoksesta epäiltyyn henkilöön tai teon jälkeisiin tapahtumiin. On todennäköistä, että tekoon tai tekijään liittyy monesti yhtä aikaa useampia seikkoja ja voi olla, ettei kuitenkaan yksikään seikoista yksin tekisi oikeudenkäyntiä ja rangaistusta kohtuuttomaksi tai tarkoituksettomaksi. Tällöin syyttäjältä edellytetään kokonaisharkintaa sen osalta, voisiko seikkojen yhteisvaikutus johtaa kohtuuttomuusperusteen soveltamiseen. Lisäksi on huomionarvoista todeta lainkohdassa mainituista muista seikoista, jotka voidaan ottaa huomioon harkittaessa syyttämättä jättämistä, olisi muun muassa asianomistajan nimenomainen toivomus siitä, ettei syytettä nostettaisi.⁶⁵

Syyttämättä jättäminen pykälän molempien kohtien nojalla edellyttää, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista. Hallituksen esityksessä on arvioitu yleisen edun käsitettä. Sen mukaan yleisen edun käsite on tulkinnanvarainen ja monessa suhteessa epä määräinen, sillä se vaatii muun muassa, että rikoksenteijät saatetaan vastuuseen teoistaan, mutta se vaatii myös, ettei järjestelmää aiheettomasti kuormiteta pienillä rikkeillä, jolloin vakavammat rikokset ehkä jäävät vaille niiden edellyttämää huomiota. Koska koko rangaistusjärjestelmän käyttö perustuu uskoon sen yleisestävistä vaikutuksesta⁶⁶, on yleinen etu myös rangaistuksen yleisestävän vaikutuksen merkityksessä tärkeä kriminaalipoliittinen

⁶³ HE 82/1995 vp, 39.

⁶⁴ Viitataan rikosprosessilain varsinaisen hallituksen esityksen (82/1995 vp) sijaan sitä vanhempaan rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten uudistamiseksi annetun hallituksen esitykseen (79/1989 vp), sillä rikosprosessilaki toteutettiin lakiteknisesti siirtämällä toimenpiteistä luopumissäännökset uuteen rikosprosessilakiin, jolloin luopumissäännöksiä koskeva alkuperäinen hallituksen esitys toimi myös rikosprosessilain hallituksen esityksen pohjalta ja siihen myös hallituksen esityksessä luopumissäännöksien osalta pääsääntöisesti viitataan. HE 82/1995 vp, 19.

⁶⁵ HE 79/1989 vp, 15-16.

⁶⁶ Yleisestävällä vaikutuksella tarkoitetaan rikokseen liittyvän rangaistusuhan aiheuttamaa vaikutusta ihmisten käyttäytymiseen. Korkka-Knuts 2020, 17.

päätöksentekokriteeri. Kohtuusperusteet koskevat sellaisia erikoistilanteita, joissa tapauskohtaiset erityispiirteet sallivat toimenpiteistä luopumisen ilman, että yleinen lainkuuliaisuus ja luottamus viranomaistoimintojen tasapuolisuuteen kärsisi toimenpiteistä luopumisesta huolimatta. Hallituksen esityksessä kuitenkin kiinnitetään huomiota syyttämättäjättämispäätösten vaikutuksiin rangaistuksen yleisestäävyyden näkökulmasta, sillä vaikka yksittäinen päätös jättää syyttämättä ei välittömästi vaikutusta yleisestäävyyteen, tulee kuitenkin varmistua siitä, ettei syyttämättä jättämisestä muodostu missään rikostyyppissä sellaista rutiiniratkaisua, jonka rikoksentekeijöiden voisi olettaa jo ennalta tiedostavan sekä käytöksessään huomioivan. Esimerkkinä, jossa yleinen etu saattaa vaatia syytteen nostamista hallituksen esityksessä mainitaan tilanteet, joissa syyttämättä jättäminen olisi rikoksen törkeyden vuoksi ristiriidassa yleisen oikeustajunnan vaatimusten kanssa. Tärkeä yksityinen etu liittyy asianomistajan taloudellisiin intresseihin, esimerkiksi rikoksen aiheuttaman vahingon korvaamiseen.⁶⁷

5 Oikeusturva

Oikeusturva kuuluu ihmisen perusoikeuksiin. Suomen lainsäädännössä oikeusturvaa sääntelee Suomen perustuslain (731/1999) 21 §, jonka mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Lisäksi pykälässä säädetään, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet, kuten käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta, turvataan lailla.

Oikeusturvalla hallintotoiminnassa tarkoitetaan yksityisen oikeuksien turvaamista suhteessa viranomaisen toimintaan. Hallintomenettelyn sääntely auttaa etukäteen varmistamaan hallinnon asiakkaan oikeuksien ja etujen toteutumista tai niiden toteuttamisen tehostamista viranomaisten käytännön toiminnassa. Viranomaisen asian käsittelyn sekä menettelyn sääntelyn voidaankin katsoa liittyvän ennalta vaikuttamaan eli preventiiviseen oikeusturvaan.⁶⁸

Sovittelulain esitöiden mukaan yksi sovittelulain tavoitteista on nimenomaan edistää sovitteluun osallistuvien asiakkaiden oikeusturvan huomioon ottamista ja oikeusturvan näkökulmasta tärkeää on yhtäläiset mahdollisuudet palvelun saavutettavuuteen. Sovittelulaissa säädetään pääasiassa sovittelumenettelyn osalta vain sellaisista kysymyksistä, jotka ovat erityisen

⁶⁷ HE 79/1989 vp, 8, 16.

⁶⁸ Mäenpää 2023, 303.

tärkeitä asiakkaiden oikeusturvan kannalta, eli sovittelulaki toimii tärkeimpänä lähtökohtana osapuolten oikeusturvaa toteutettaessa.⁶⁹

Oikeusturvan jälkikäteinä eli korjaavina takeina ovat mahdollisuus jo tehdyn hallintopäätöksen ja siinä käytetyn menettelyn tai suoritetun toiminnan korjaamiseen sekä päätöksen oikaisemiseen, muuttamiseen tai kumoamiseen.⁷⁰ Sovittelulain 15 §:n mukaan päätöksen sovittelun aloittamisesta tekee sovittelutoimiston vastuuhenkilö. Päätös sovitteluprosessin käynnistämisestä voi olla myönteinen tai kielteinen.⁷¹ Mikäli sovittelun edetessä huomataan, ettei edellytyksiä sovittelulle enää ole, tulee sovittelutoimiston keskeyttää sovittelu, jolloin asiassa tehdään sovittelulain 19 §:n mukainen keskeytyspäätös. Sovittelulain 23 §:n mukaan sovittelutoimiston tekemiin päätöksiin saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen. Sovittelutoimintaa koskevaa jälkikäteistä oikeusturvaa ei ole tarpeen käsitellä tässä opinnäytetyössä enempää tutkimuskohteen ollessa preventiivisessä oikeusturvassa.

5.1 Kansainvälinen oikeus ja asianomistajan oikeusturva lähisuuhdeväkivallan sovittelussa

Asianomistajan oikeuksia rikosoikeudellisissa menettelyissä vahvistaa Euroopan Unionin asettama uhridirektiivi (2012/29/EU), jonka tarkoituksena on sen 1 artiklan 1 kohdan 1 momentin mukaan varmistaa, että rikoksen uhrin saavat asianmukaista tietoa, tukea ja suojelua ja että he voivat osallistua rikosoikeudellisiin menettelyihin. Uhridirektiivi ottaa huomioon myös asianomistajan oikeudet sovittelussa⁷². Direktiivin 1 artiklan 1 kohdan 2 momentin mukaan jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että rikosten uhrin tunnustetaan uhreiksi ja heitä kohdellaan kunnioittavasti, hienotunteisesti, yksilöllisesti, ammattitaitoisesti ja syrjimättömästi kaikessa yhteydenpidossa muun muassa rikosoikeudellisen menettelyn puitteissa toimiviin korjaavan oikeuden palveluihin. Direktiivin 46 kohdan mukaan uhrin ja epäillyn välinen sovittelu voi olla uhrille hyvin hyödyllistä, mutta ne edellyttävät suojatoimia toissijaisen ja toistuvan uhrin joutumisen, pelottelun ja kostotoimien välttämiseksi. Siksi näissä palveluissa olisi ensisijaisesti otettava huomioon uhrin etu ja tarpeet, uhrille aiheutuneen vahingon korjaaminen ja uuden vahingon estäminen.

Uhridirektiivin 2 luvun 4 artiklan j kohdan mukaan jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että uhrille annetaan ilman aiheutonta viivytystä tiedot saatavilla olevista korjaavan oikeuden palveluista siitä alkaen, kun hän on ensimmäistä kertaa yhteydessä toimivaltaiseen viranomaiseen, jotta hän voi käyttää tässä direktiivissä vahvistettuja oikeuksia. Direktiivin nojalla voidaan katsoa, että uhrilla on oikeus halutessaan käyttää laadukkaita sovittelupalveluja, eli

⁶⁹ HE 93/2005 vp, 4, 10, 12. Autere ym. 2023, 16.

⁷⁰ Mäenpää 2023, 304.

⁷¹ Autere ym. 2023, 29.

⁷² Kansainvälisissä sopimuksissa käytetään termiä korjaavan oikeuden palvelut, joihin rikosasioiden sovittelu myös lukeutuu. Uhridirektiivi, kohta 46.

sovittelu on myös itsessään keino toteuttaa asiakkaan oikeusturvaa⁷³. Oikeutta sovittelupalveluihin tukee myös 3 luvun 12 artikla, jossa on lueteltu edellytykset, joiden on täyttyvä, jotta uhrin, joka päättää haluta osallistua korjaavan oikeuden menettelyihin, pyynnöstä oikeus turvallisiin ja päteviin korjaavan oikeuden palveluihin toteutuu. Artiklan mukaisia edellytyksiä ovat muun muassa uhrille annettava perusteelliset ja puolueettomat tiedot sovittelu-menettelystä, uhrin annettava vapaaehtoinen ja tietoon perustuva suostumus, suostumuksen tulee voida olla mahdollista peruuttaa, sovittelupalvelun oltava luottamuksellista ja siellä mahdollisesti tehtävän sopimuksen on synnyttävä vapaaehtoisesti.

Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta, eli niin sanottu Istanbulin sopimus sääntelee myös korjaavan oikeuden palveluita.⁷⁴ Sen tavoitteena on 1 artiklan mukaan muun muassa suojella naisia kaikilta väkivallan muodoilta sekä ehkäistä ja poistaa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja perheväkivaltaa ja saattaa väkivallantekijät syytteeseen. Istanbulin sopimus on siten erityisen merkittävä lähisuhdeväkivallan sovittelun sääntelyä tulkittaessa.

Istanbulin sopimuksen 48 artikla sisältää *pakollisten* vaihtoehtoisten ratkaisumenettelyjen kiellon. Sen mukaan pakolliset vaihtoehtoiset ratkaisumenettelyt, mukaan lukien sovittelumenettely, tulee olla kiellettyä kaikkien Istanbulin sopimuksen soveltamisalaan kuuluvien väkivallan muotojen osalta. Istanbulin sopimuksen ratifiointia koskevassa hallituksen esityksessä todetaan, että Suomen lainsäädännön voidaan katsoa täyttävän artiklan asettamat velvoitteet.⁷⁵ Sovitteluun osallistumisen tulee olla aina sovittelulain 2 §:n mukaan vapaaehtoista.

Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanoa seuraa Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä GREVIO. Se on antanut Suomelle viimeisen maaraporttinsa vuonna 2019, jossa se kiinnittää huomiota muun muassa siihen, että poliisin tulisi toteuttaa huolellista esitutkintaa ja syyttäjän tehdä syyteharkintaa lähisuhdeväkivallan sovittelun lopputuloksesta huolimatta. Raportin mukaan poliisin ja syyttäjän valta tehdä sovittelualoite lähisuhdeväkivallan sovittelussa voi vaikuttaa naisten oikeuden saavutettavuuteen. Lisäksi raportissa muistutetaan, ettei lähisuhdeväkivaltaa tule sovittaa, mikäli väkivalta todetaan toistuvaksi.⁷⁶ Raportissa esitetyistä huolista huolimatta, siinä ei pyritä kieltämään lähisuhdeväkivallan sovittelua.⁷⁷

⁷³ Autere ym. 2023, 8.

⁷⁴ Autere ym. 2023, 9.

⁷⁵ HE 155/2014 vp, 61.

⁷⁶ GREVIO 2019, 48.

⁷⁷ Autere ym. 2023, 9.

5.2 Vapaaehtoisuus osapuolten oikeusturvan takeena

Sovittelussa molempien osapuolten oikeusturva perustuu itsemääräämiseen. Sovitteluun osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja sovinto edellyttää osapuolten suostumusta. Jotta osapuolet pystyvät itse tekemään ratkaisunsa ja päättämään osallistuvatko sovitteluun tai solmitvatko sovinnon vapaaehtoisesti, tulee päätösten perustua tietoiseen suostumukseen. Tämä tarkoittaa, että osapuolilla tulee olla riittävästi tietoa asiasta sekä aikaa harkita päätöstään, eikä päätös saa olla taivuttelun tai panostuksen tulos. Mikäli osapuolia painostetaan tai osallistuminen on väärän tiedon tai taivuttelun vuoksi syntynyt päätös, eivät he osallistu sovitteluun vapaaehtoisesti, eli heiltä viedään oikeusturva.⁷⁸

Tietoisien suostumuksen antamisen tärkeys osana oikeusturvan toteutumista on tuotu esiin sovittelulain hallituksen esityksessä, jonka mukaan on tärkeää, että osapuolet saavat riittävät ja oikeat tiedot sovittelumenettelyn luonteesta ja siinä tehtävien ratkaisujen merkityksestä ennen kuin he päättävät suostumuksensa antamisesta.⁷⁹ Vapaaehtoisuus on yksi sovittelulain 2 §:n mukaisista sovittelun käynnistämisen edellytyksistä ja säännös turvaa ja velvoittaa myös tiedon antamisen osapuolille lain tasoisena säännöksenä. Osapuolten vapaaehtoinen osallistuminen sovitteluun pyritään varmistamaan koko sovitteluprosessin ajan, eikä vain sovitteluprosessin aloittamista arvioitaessa. Tämä käy ilmi sovittelulain 19 §:ssä, jonka mukaan sovittelu tulee keskeyttää välittömästi, mikäli on syytä epäillä, ettei annettu suostumus ole vapaaehtoinen.

Myös itse sovitteluprosessissa käytettävällä sovittelun teoreettisella mallilla on merkitystä osapuolten oikeusturvan, vapaaehtoisen osallistumisen, takaamisessa. Sovittelijoiden toimiessa fasilitatiivisessa roolissa, on keskiössä osapuolten välinen vuorovaikutus, jolloin sovittelija pyrkii auttamaan osapuolia itse arvioimaan eri ratkaisuvaihtoehtoja eri näkökulmista ja valitsemaan itse sopivatko he asian vai eivät. Fasilitatiivisen sovittelun kautta myös oikeusturvaongelmat pystytään siten välttämään. Evaluatiivisen sovittelumallin ongelma puolestaan on, että sovittelijat usein ohjaavat osapuolia. Mikäli sovittelijan päämääränä olisi saada osapuolet sopimaan sen sijaan, että sovittelija hyväksyisi roolinsa osapuolten välisen vuorovaikutuksen mahdollistajana, tulisi sovittelija todennäköisesti taivuttelemaan osapuolia hyväksymään tietyn kannan tai painostamaan osapuolia sovintoon. Tällöin osapuolten väliset ratkaisut olisivat vain muodollisesti vapaaehtoisia.⁸⁰

Vapaaehtoisuuden turvaamisen tärkeys korostuu asianomistajan kohdalla, kun rikos on tapahtunut läheisessä suhteessa. Lähisuhdeväkivaltaan liittyy lakivaliokunnan sovittelulaille

⁷⁸ Ervasti-Nylund 2014, 180-181.

⁷⁹ HE 93/2005 vp, 21.

⁸⁰ Ervasti-Nylund 2014, 182.

antaman mietinnön mukaan tavanomaista suurempi riski siitä, että uhrin suostumus sovittelumenettelyn käynnistämiseen on syntynyt painostuksen alaisena.⁸¹ Mikäli lähisuhdeväkivaltarikoksen osapuolten kesken päätetään aloittaa sovittelumenettely, pidetään osapuolille aina erillistapaamiset. Erillistapaamisilla pyritään muun muassa varmistamaan se, että asianomistaja on halukas osallistumaan sovittelutapaamiseen ilman siihen liittyvää painostusta.⁸²

Lähisuhdeväkivallan sovittelua koskeva kriittinen diskurssi liittyy vahvasti sovittelun vapaaehtoisuuden varmistamiseen. Lähisuhdeväkivallan ominaispiirteiden vuoksi on katsottu, ettei asianomistaja koskaan pysty olemaan sovittelutilanteessa täysin tasavertaisessa asemassa suhteessa epäiltyyn, jolloin asianomistaja ei oikeasti koskaan osallistuisi sovitteluun vapaaehtoisesti.⁸³ Kirjallisuudessa on tuotu esille lähisuhdeväkivallan sovittelussa ongelmana on niin sanottu vahvan uhrin paradoksi, jossa asianomistajalle siirretään vastuu rikosvastuun toteuttamisesta samalla, kun asianomistaja alistetaan päätöksen tekoon sovittelun suhteen.⁸⁴

Sovittelun vapaaehtoisuuden toteutumista voidaan pyrkiä selvittämään sovittelutoimiston ammattihenkilöstön päätöksenteon ja niiden perusteluiden myötä. Mikäli sovittelutoimisto esimerkiksi tekee kielteisiä päätöksiä sovittelupalvelun myöntämisestä sen perustella, ettei asianomainen ole suostunut sovitteluun, voidaan katsoa osapuolilla olevan aito mahdollisuus päättää asian etenemisestä sovitteluun. Myös samoin perustein tehdyt päätökset sovitteluprosessin keskeyttämisestä kertovat sovittelun osapuolen mahdollisuudesta valita prosessin jatkamisesta. Lähisuhdeväkivallan sovitteluun osallistuneiden kokemuksia sovittelusta on pyritty selvittämään myös kyselytutkimuksin. Jo aiemmin mainitun Kuntoutussäätiön ja Maria akatemian toteuttaman kysely- ja haastattelututkimukseen osallistuneista kukaan ei kokenut, että häntä olisi painostettu osallistumaan lähisuhdeväkivallan sovitteluun.⁸⁵

6 Tulokset

Tutkimuksen tulokset esitellään tutkimusosan toteutusta mukaillen kahdessa osassa. Ensimmäinen osa sisältää SOPU-tietokannasta kerätyn aineiston analyysin perusteella tuloksia asianomistajan oikeusturvan nykytilasta sovittelutoimiston sisäisessä prosessissa. Toisessa osassa

⁸¹ LaVM 13/2005 vp, 8.

⁸² Autere ym. 2023, 30-31.

⁸³ Ks. Kaitue-Nojonen-Släen 2007, 51. Flinck-Elonheimo 2010, 109. Niemi-Kainulainen-Honkatukia 2017, 148. Niemi-Kiesiläinen 2004, 126. Saman tapaista argumentaatiota henkilön kyvystä osallistua tietyn tyyppiseen toimintaan täysin vapaasta tahdostaan on käyty suhteessa seksityöntekijän todelliseen vapaaehtoisuuteen myydä seksipalveluja. Abolitionistit lähtevät siitä, että naiset ovat patriarkaatissa niin heikossa asemassa, että edes heidän eksplisiittistä suostumustaan seksin myymiseen ei voida pitää pätevänä, kun taas regulationistit tekevät selkeän eron vapaaehtoisesta ja pakkoprostituutiosta välillä. Kontula 2008, 183-184.

⁸⁴ Niemi-Kiesiläinen 2004, 125.

⁸⁵ Shemeikka ym. 2023, 86.

käsitellään Itä-Suomen syyttäjäalueen ratkaisujen analysoinnista saatuja tuloksia asianomistajan oikeusturvan nykytilasta suhteessa rikosprosessiin, kun osapuolet olivat sovitteluprosessissa saavuttaneet sovinnon ja kirjanneet sovinnosta sovittelusopimuksen.

Sopu- tietojärjestelmästä vuodelta 2022 kerätystä aineistosta oli yhteensä 410 sovittelualoitetta, jotka sisälsivät rikosnimikkeen pahoinpitely, lievä pahoinpitely tai törkeä pahoinpitely. Poliisilta saapunut sovittelualoite kirjataan Sopu- asiakastietojärjestelmään poliisin lähettämää tutkintailmoitusta mukailen ja yksi sovittelualoite voi sisältää useamman rikosnimikkeen. Kaikki poliisilta saapuneet aloitteet kirjataan Sopu-tietojärjestelmään riippumatta siitä, aloitetaanko sovitteluprosessi asian kohdalla vai ei. Tarkastelun kohteena olevia sovitteluun ohjattuja rikosnimikkeitä aineisto sisälsi kaikkinsa 515 kappaletta⁸⁶, joista lieviä pahoinpitelyjä oli 37 %, pahoinpitelyjä 62 % ja törkeitä pahoinpitelyjä 1 %.

Rikosnimikkeistä läheisessä suhteessa tapahtuneiksi rikoksiksi oli merkitty yhteensä 44 % kaikista rikosnimikkeistä (yhteensä 229 rikosnimikettä). Näistä lieviä pahoinpitelyjä oli 49 %, pahoinpitelyjä 50 % ja törkeitä pahoinpitelyjä 1 %. Luvut kuvaavat sovitteluun ohjattujen rikosnimikkeiden määrää, joka ei tarkoita samaa, kuin lopulta sovittelussa olleiden rikosnimikkeiden määrä.

Taulukko 1 Rikosnimikkeet

Rikosnimike	Kaikki		Ei lähisuhdetta		Lähisuhde	
	n	%	n	%	n	%
Lievä pahoinpitely	190	37 %	77	27 %	113	49 %
Pahoinpitely	318	62 %	204	71 %	114	50 %
Törkeä pahoinpitely	7	1 %	5	2 %	2	1 %
Yhteensä	515	100 %	286	100 %	229	100 %

Koska opinnäytetyö keskittyy nimenomaan asianomistajan oikeusturvan tutkimiseen, esitellään myös demograafisia tietoja asianomistajista. Asianomistajia rikosnimikkeille oli yhteensä merkitty 523 kappaletta, mikä on suurempi luku kuin itse rikosnimikkeiden määrä. Tämä

⁸⁶ Alle 15-vuotiaiden tekemiä rikosnimikkeitä oli yhteensä 15 kappaletta, jotka rajautuvat tarkastelun ulkopuolelle.

johtuu siitä, että osalle rikosnimikkeistä on merkitty useampi, kuin yksi asianomistaja. Koska sovittelutoimisto mukailee poliisilta tulleita tutkintailmoituksia kirjauksia tehdessään, johtuu rikosnimikkeiden ja asianomistajien vaihteleva määrä poliisien kirjausteknisestä vaihtelusta⁸⁷. Osaan tutkintailmoituksia kahden henkilön välinen pahoinpitelytilanne on saatettu kirjata vain yhden pahoinpitelynimikkeeseen alle sen sijaan, että tapaukseen olisi kirjattu omat rikosnimikkeet kummankin pahoinpitelyn osalta.

Asianomistaja oli merkitty lähisuhteessa tapahtuneisiin väkivaltarikoksiin yhteensä 231 henkilöä. Lähisuhdeväkivallan asianomistaja oli 5 %:ssa sisarussuhteessa (sisarus tai sisaruspuoli) epäiltyyn, 8 %:ssa tapauksessa epäillyn vanhempi (äiti, isä, äitipuoli tai isäpuoli) ja 4 %:ssa tapauksessa epäillyn lapsi tai lapsipuoli. Tapauksista 2 %:ssa asianomistaja oli epäiltyyn lähisuhteisiin rinnastuvassa suhteessa ja yhdessä tapauksista epäilty oli asianomistajan muu perheenjäsen tai sukulainen. Rikosnimikkeistä 52 %:ssa asianomistaja oli epäillyn puoliso tai avopuoliso ja 12 %:ssa epäillyn seurustelukumppani. Entisten puolisoitten tai entisten avopuolisoitten välillä tapahtuneita oli 13 % rikosnimikkeistä ja entisten seurustelukumppaneiden välillä tapahtuneita oli 4% rikosnimikkeistä. Niin sanotun parisuhdeväkivallan osuus kaikista lähisuhdeväkivallan nimikkeistä oli yhteensä 81 %.

Taulukko 2 Asianomistajan suhteen laatu epäiltyyn tekijään

Asianomistajan suhde epäiltyyn tekijään	n	%
Sisarussuhde	12	5 %
Epäillyn vanhempi	18	8 %
Epäillyn lapsi	9	4 %
Puoliso tai avopuoliso	120	52 %
Seurustelukumppani	27	12 %
Entinen puoliso tai avopuoliso	30	13 %
Entinen seurustelukumppani	10	4 %
Muu, lähisuhteeseen rinnastuva suhde	4	2 %
Muu perheenjäsen tai sukulainen	1	0 %

⁸⁷ SOPU-kirjausohjeen mukainen käytäntö.

Asianomistajista, jotka eivät olleet läheisessä suhteessa epäiltyyn, 26 % oli naisia ja 74 % miehiä. Lähisuhteessa tapahtuneista rikoksista asianomistajina oli naisia 68 % ja miehiä 32 %. Väkivaltarikoksista, joissa osapuolten välillä ei ollut läheistä suhdetta, asianomistajien ikä jakautui seuraavasti: alle 15-vuotiaita asianomistajia oli 1 %, 15-17-vuotiaita 18 %, 18-20-vuotiaita 16 %, 21-29-vuotiaita 21 %, 30-39-vuotiaita 14 %, 40-64 vuotiaita 25% ja yli 65-vuotiaita 3 %. Lähisuhdeväkivallan asianomistajien ikä oli selvästi keskimäärin korkeampi; alle 15-vuotiaita asianomistajia ei ollut yhtään, 15-17-vuotiaita 2 %, 18-20-vuotiaita 5 %, 21-29-vuotiaita 17 %, 30-39-vuotiaita 27 %, 40-67-vuotiaita 43 % ja yli 65-vuotiaita 6 %.

Taulukko 3 Asianomistajan ikä

Ikä	Asianomistajat, ei lähisuhderikos		Asianomistajat lähisuhderikoksessa	
	n	%	n	%
yli 65	9	3 %	13	6 %
40-64	72	25 %	100	43 %
30-39	42	14 %	62	27 %
21-29	62	21 %	39	17 %
18-20	47	16 %	11	5 %
15-17	53	18 %	4	2 %
alle 15	4	1 %	0	0 %
ei tietoa	3	1 %	2	1 %
Asianomistajia yhteensä	292	100 %	231	100 %

Kaikista lähisuhdeväkivaltaa sisältäneistä rikosnimikkeistä väkivaltatilanne oli ollut joko poliisin aloitteessa olleiden tietojen tai syyttäjän ratkaisusta ilmenneiden tietojen perusteella osapuolten välillä molemminpuolinen 90 nimikkeessä, joka kattaa 39 % kaikista lähisuhdeväkivallan rikosnimikkeistä. Tämä tarkoittaa sitä, että noin 20 % sovittelualoitteisiin merkityistä

lähisuhdeväkivallan asianomistajista on merkittynä samassa tilanteessa tapahtuneen väkivallan teon epäillyksi ja on siten samanaikaisesti myös epäillyn roolissa.

6.1 Sovittelutoimiston tekemät päätökset sovittelun aloittamisesta

Sovittelutoimiston tekemistä päätöksistä sovittelun aloittamisesta väkivaltarikoksissa, joissa osapuolten välillä ei ollut läheistä suhdetta 76 % oli myönteisiä, eli sovittelupalvelu käynnistettiin. Sovittelua ei aloitettu, eli kielteinen päätös sovittelun aloittamisesta oli edellä mainitun kaltaisissa rikosasioissa annettu 17 %:ssa asioista. Sovittelutoimisto oli keskeyttänyt sovittelumenettelyn edellä mainitun kaltaisissa rikosasioissa, eli tehnyt sovittelusta keskeytyspäätöksen 7 %:ssa asioista. Yhdessä SOPU-tietokantaan kirjatusta rikosasiasta ei ollut tehty ollenkaan päätöstä sovittelun aloittamisesta, sillä poliisi oli vetänyt aloitteen takaisin ennen edellytysten selvityksen aloittamista. Lisäksi yhden rikosasian osalta oli tehty sekä kielteinen, että keskeytys päätös kahdelle eri tekijälle.

Lähisuhdeväkivaltaa sisältäneistä rikosnimikkeistä myönteinen päätös sovittelun aloittamisesta tehtiin 62 %:ssa rikosasioista, eli lähisuhdeväkivallan sovittelupalvelu käynnistyi. Kielteinen päätös sovittelun aloittamisesta lähisuhdeväkivallan tapauksissa annettiin 32 %:ssa rikosnimikkeistä, eli lähisuhdeväkivallan sovittelu ei käynnistynyt lainkaan. Käynnistyneistä lähisuhdeväkivallan sovitteluista annettiin keskeytyspäätös 6 %:ssa rikosnimikkeistä.

Taulukko 4 Sovittelutoimiston tekemien päätösten päätöslajit

Päätöslaji	Ei lähisuhdeväkivaltarikos		Lähisuhdeväkivaltarikos	
	n	%	n	%
Myönteinen	217	76 %	142	62 %
Kielteinen	50	17 %	73	32 %
Keskeytys	19	7 %	14	6 %

Kielteisten päätösten ja keskeytyspäätösten perustelut kulminoituivat osapuolen tai osapuolten suostumuksen puutteeseen⁸⁸ tai siihen, ettei epäilty vahvistanut tapahtumainkulun pääasiallisia tosiseikkoja⁸⁹, eli käytännössä kiisti teon. Suostumuksen puute katsottiin olevan

⁸⁸ Sovittelulain 2 §:n mukaan osapuolten on osallistuttava sovitteluun vapaaehtoisesti.

⁸⁹ Sovittelulain 3 §:n mukaan rikoksen sovittelu edellyttää, että rikoksesta epäilty vahvistaa tapahtumainkulun pääasialliset tosiseikat.

käsillä osapuolen ilmoituksen lisäksi silloin, jos osapuolta tai osapuolia ei ollut tavoitettu. Lisäksi aineistosta nousi esille osapuolten erikseen ilmoittama syy sovittelusta kieltäytymiseen sillä perusteella, että osapuolet kertoivat asian tulleen jo sovituksi, eivätkä he siksi kokeneet sovittelua enää tarpeelliseksi. Koska tällaisia ilmoituksia oli huomattava määrä, on ne ilmoitettu tuloksissa erilliseksi osakseen kielteisen tai keskeytyspäätöksen perusteluista. Lisäksi lähisuhdeväkivallan sovittelun edellytysten katsottiin puuttuvan, jos väkivalta katsottiin toistuvaksi.

Väkivaltarikoksissa, joissa osapuolten välillä ei ollut läheistä suhdetta, oli kielteisen päätöksen perusteeksi kerrottu 50 %:ssa, ettei osapuolelta/osapuolilta ollut saatu suostumusta sovitteluun ilman, että suostumuksen puutteelle olisi kirjattu lisäksi erityistä syytä. 22 %:ssa tapauksista syyksi oli ilmoitettu, että osapuolet ovat jo keskenään sopineet asian, eivätkä siksi koe sovittelua enää tarpeelliseksi. Päätöksistä 24 % oli annettu kielteisenä, koska osapuolista joko toista osapuolta tai kumpaakaan ei ollut saatu tavoitettua. Yhden kerran kielteisen päätöksen perusteena oli epäillyn teon kiistäminen sekä yhden kerran yleisesti edellytysten puuttuminen, eikä perustetta ollut yksilöity tarkemmin. Kielteisiä päätöksiä ei ollut kertaakaan perusteltu osapuolten välisen väkivallan toistuvuuden vuoksi rikosasioissa, joissa osapuolten välillä ei ollut läheistä suhdetta.

Lähisuhdeväkivaltaa sisältäneistä rikosasioista kielteisen päätöksen perusteena oli 38 %:ssa osapuolen/osapuolten suostumuksen puuttuminen ilman, että suostumuksen puutteelle olisi kirjattu lisäksi erityistä syytä. Seuraavaksi suurin syy kielteisen päätöksen tekemiseen oli osapuolten ilmoitus siitä, että kokevat asian jo tulleen sovituksi, eivätkä koe sovittelua sen vuoksi enää tarpeelliseksi. Tällaisen syyn vuoksi sovittelutoimisto oli tehnyt kielteisen päätöksen 29 %:ssa kielteisistä päätöksistä. Kielteinen päätös oli tehty 14 %:ssa sen vuoksi, ettei toista osapuolta tai kumpaakaan osapuolista ollut tavoitettu. Kielteinen päätös oli tehty 12 %:ssa kielteisistä päätöksistä sen vuoksi, että osapuolten välinen väkivalta katsottiin olevan toistuvaa. 5 %:ssa kielteisen päätöksen perusteena oli epäillyn tapahtumien kiistäminen. Yhden kerran kielteisen päätöksen perusteena oli yleisesti edellytysten puuttuminen, eikä perustetta ollut mahdollista yksilöidä tarkemmin.

Taulukko 5 Kielteisten päätösten perustelut

Kielteisen päätöksen perustelut	Ei lähisuhdeväki- valtarikos		Lähisuhdeväki- tarikos	
	n	%	n	%
Ei suostumusta	25	50 %	28	38 %
Ei suostumusta, koska osapuolet kokivat jo sopineensa asian	11	22 %	21	29 %
Ei tavoitettu osapuolia	12	24 %	10	14 %
Epäilty ei vahvista tapahtumankulun pääasiallisia tosiseikkoja	1	2 %	4	5 %
Ei yleisiä edellytyksiä	1	2 %	1	1 %
Väkivalta toistuvaa	0	0 %	9	12 %
Kaikki kielteiset päätökset	50	100 %	73	100 %

Sovittelun keskeytyspäätöksistä asioissa, joissa osapuolten välillä ei ollut läheistä suhdetta, 58 % tehtiin osapuolen suostumuksen puutteen vuoksi, 16 % osapuolten jäätyä tavoittamatta, 16 % sovittelun edellytysten puutteen vuoksi ja 11 % osapuolten ilmoittaneen jo sopineensa asian keskenänsä. Keskeytyspäätöksiä ei perusteltu kertaakaan epäillyn kiistämisestä johtuneesta syystä tai väkivallan toistuvuuden vuoksi rikosasioissa, joissa osapuolten välillä ei ollut läheistä suhdetta.

Lähisuhdeväkivaltaa sisältävissä asioissa oli keskeytys päätös perusteltu 29 %:ssa keskeytyspäätöksistä osapuolen suostumuksen puutteella, 29 %:ssa väkivallan toistuvuudella, 21 %:ssa yleisten edellytysten puutteella ja yhden rikosasian sovittelu keskeytyi, kun osapuolia ei ollut enää tavoitettu. Keskeytyspäätöstä ei tehty kertaakaan sen vuoksi, että osapuolet olisivat jo ilmoittaneensa sopineensa asian eikä siitä syystä, että epäilty olisi kiistänyt tapahtumankulun pääasialliset tosiseikat rikosasioissa, joissa osapuolten välillä oli ollut läheinen suhde.

Taulukko 6 Keskeytyspäätösten perustelut

Keskeytyspäätöksen perustelut	Ei lähisuuhdeväki- valtarikos		Lähisuuhdeväki- tarikos	
	n	%	n	%
Ei suostumusta	11	58 %	6	43 %
Ei suostumusta, koska osapuolet kokivat jo sopineensa asian	2	11 %	0	0 %
Ei tavoitettu osapuolia	3	16 %	1	7 %
Epäilty ei vahvista tapahtumankulun pääasiallisia tosiseikkoja	0	0 %	0	0 %
Ei yleisiä edellytyksiä	3	16 %	3	21 %
Väkivalta toistuvaa	0	0 %	4	29 %
Kaikki keskeytyspäätökset	19	100 %	14	100 %

6.2 Sovinnon vaikutukset syyttäjän ratkaisukäytäntöön

Aineistossa mukana olleista rikosasioista, jotka etenivät sovitteluun, sopimukseen päästiin 344 asiassa, joista 139 oli lähisuuhdeväkivaltaa sisältäneiden rikosasioiden sovintoja. Prosentuaalisesti kaikissa sovittelussa olleista väkivaltarikosasioista 96 %:ssa sovittelu päättyi sovintoon. Itä-Suomen syyttäjälalueelta pyydettiin syyttäjän ratkaisut näiden rikosasioiden osalta sekä tieto siitä, mikäli rikosasiassa oli nostettu syyte.

Syyttäjien ratkaisujen kohdentaminen sovittelussa olleisiin rikosasioihin ei ollut täysin yksiselitteistä. Esimerkiksi rikosnimike oli voinut vaihtua rikosprosessissa sovittelun jälkeen. Yhdessä tapauksista sovittelussa käsiteltävänä rikosnimikkeenä oli lievä pahoinpitely sekä järjestystä ylläpitävän henkilön vastustaminen. Syyttäjä totesi ratkaisussaan lievän pahoinpitelyn jo sisältyvän järjestystä ylläpitävän henkilön vastustamista koskevaan rikosnimikkeeseen, joten syyttäjän tutkinnanrajoituspäätös ei käytännössä kohdistunut suoraan soviteltuun lievän pahoinpitelyn nimikkeeseen. Hankaluutta päätösten tulkintaan toi myös se, että syyttäjä oli saattanut perustaa päätöksen syyttämättä jättämisestä rikosprosessilain 1 luvun 8 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaiseen kohtuusperusteeseen kuitenkin mainiten päätöksen

perusteluosiossa esimerkiksi tekijän nuoren iän ilman, että nimenomaisesti ratkaisun perusteeksi olisi nimetty kyseinen rikosprosessilain 1 luvun 7 §:n 2 kohta. Vain yhdessä päätöksessä syyttäjä oli sisällyttänyt päätöksen perusteluiden lainkohdiksi molemmat pykälät.

Tutkimuksen rajausteknisistä syistä tässä opinnäytetyössä on tarkistettu syyttäjän päätökset niin, että numeerinen mittaus kohdistuu syyttäjän mainitseman lainkohdan lisäksi päätöksen perusteluosion osalta siihen, mikäli syyttäjä on yksinkertaisesti maininnut sovinnon osana perustelujaan. On kuitenkin tärkeää tulosten kriittisten tulkinnan vuoksi huomioda, että huomattava osa päätösten perusteluista sisälsi sovinnon mainitsemisen lisäksi myös edellä mainitun kaltaisesti muita perusteluja, kuten esimerkiksi tekijän nuoren iän, asianomistajan rangaistus- ja korvausvaatimuksesta luopumisen, sovittelusopimuksen mukaisten korvausten maksamisen, väkivallan toistumattomuuden osapuolten välillä tai sen ettei osapuolten välillä ollut syyttäjän tiedossa muita avoimia asioita. Huomiona vielä, että syyttäjien tekemissä päätöksissä oli eroja perustelujen määrän suhteen.

Syyttäjältä saadun tiedon mukaan syyttäjältä pyydetyistä rikosasioista 117 kappaletta ei ollut syyttäjällä. Tämä johtunee siitä, ettei osa rikosasioista ollut vielä ehtinyt edetä poliisilta syyttäjälle. Osassa on myös todennäköisesti tehty poliisissa tutkinnan päättäminen tutkinnan johtajan toimesta, mikäli kyseessä on ollut asianomistajarikos ja mikäli asianomistaja on luopunut rangaistusvaatimuksestaan⁹⁰. Syyteharkinnassa oli Itä-Suomen syyttäjälueelta saadun tiedon mukaan 7 rikosasiaa. Salassa pidettäväksi päätöksistä oli määrätty yksi, jonka sisällöstä ei siten ole tietoa. Lisäksi kuudesta sovittelussa sopimukseen päättyneestä rikosasiasta ei ole tietoa syyteratkaisujen osalta, sillä syyttäjälle toimitetussa aineistossa oli ollut virheitä esitutkintanumeroiden merkitsemisessä, jolloin päätöksiä ei ole voitu kohdentaa. Prosentuaalisesti tämä tarkoittaa, että syyttäjältä pyydetyistä rikosasioista 62 %:iin saatiin tieto syyttäjän tekemästä päätöksestä.

Tieto syyttäjän tekemästä ratkaisusta saatiin siis yhteensä 213 rikosasiasta, jotka olivat sovittelussa päättyneet sovintoon. Näistä 21 rikosasiassa syyttäjä oli päättänyt nostaa syytteen. Päätöksistä oli esitutkinnan rajoittamispäätöksiä yhteensä 161 kappaletta ja päätöksiä syyttämättä jättämisestä 27 kappaletta. Yksi päätöksistä oli niin kutsuttu tekninen päätös, jossa asianomistaja oli jo esitutkintavaiheessa luopunut rangaistusvaatimuksesta, ja asian esitutkinnan oli jo päättänyt poliisissa tutkinnanjohtaja.

Syyttäjän kaikista päätöksistä 52 % koski rikosasioita, jotka eivät sisältäneet lähisuhdeväkivaltaa. Näistä päätöksistä 14 %:a koski lievän pahoinpitelyn rikosnimikettä, 83 % pahoinpitely rikosnimikettä ja 4 % törkeän pahoinpitelyn rikosnimikettä. Lähisuhdeväkivaltaa sisältäneistä

⁹⁰ Syyttäjällä ei syyteoikeutta.

syyttäjän päätöksistä 41 % koski lievän pahoinpitelyn rikosnimikettä ja 59 % pahoinpitelyn rikosnimikettä, eikä yksikään päätös koskenut törkeän pahoinpitelyn nimikettä.

Taulukko 7 Syyttäjän päätöksiä koskevat rikosnimikkeet

Rikosnimikkeet, joita syyttäjän päätökset koskivat	Ei lähisuhdeväkivaltarikos		Lähisuhdeväkivaltarikos	
	n	%	n	%
Lievä pahoinpitely	16	14 %	42	41 %
Pahoinpitely	91	82 %	60	59 %
Törkeä pahoinpitely	4	4 %	0	0 %
Kaikki päätökset/rikosnimike	111	100 %	102	100 %

Väkivaltarikoksissa, joissa osapuolten välillä ei ollut läheistä suhdetta, syyttäjä nosti syytteen 11 % rikosasioissa. Näistä yksi koski rikosnimikkeenä lievää pahoinpitelyä, 7 koski pahoinpitelyä ja 4 koski törkeää pahoinpitelyä. Syytteeseen asetettujen rikosasioiden asianomistajana oli 11 tapauksessa mies ja yhdessä nainen.

Lähisuhdeväkivaltaa sisältäneistä rikosasioista 7 %:ssa nostettiin syyte. Nostetuista syytteistä 6 koskivat pahoinpitelynimikkeitä ja 1 lievää pahoinpitelyä. Kaikki 7 syytteeseen asetettua rikosasiaa olivat tapahtuneet puolisoitten, avopuolisoitten tai seurustelukumppaneiden välillä ja kaikkien rikosasioiden asianomistaja oli nainen.

Taulukko 8 Syytteiden sisältämät rikosnimikkeet

Syytteen sisältämä rikosnimike	Ei lähisuhdeväkivaltarikos		Lähisuhdeväkivaltarikos	
	n	%	n	%
Lievä pahoinpitely	1	8 %	1	14 %
Pahoinpitely	7	58 %	6	86 %
Törkeä pahoinpitely	4	33 %	0	0 %
Syytteet yhteensä	12	100 %	7	100 %

Rikosasioissa, joissa osapuolten välillä ei ollut läheistä suhdetta, 71 %:ssa tehtiin esitutinnan rajoittamispäätös ja 17 %:ssa syyttämättäjättämispäätös. Lähisuhdeväkivaltaa sisältäneiden rikosnimikkeiden osalta 80 %:ssa tehtiin esitutinnan rajoittamispäätös ja 13 % syyttämättäjättämispäätös.

Taulukko 9 Syyttäjän tekemien päätösten päätöslajit

Syyttäjän päätöslaji	Ei lähisuhdeväkivaltarikos		Lähisuhdeväkivaltarikos	
	n	%	n	%
Syyte	12	11 %	7	7 %
Esitutinnan rajoittamispäätös	79	71 %	82	80 %
Syyttämättäjättämispäätös	19	17 %	13	13 %
Tekninen päätös	1	1 %	0	0 %
Kaikki päätökset/rikosasia	111	100 %	102	100 %

Kaikista esitutinnan rajoittamispäätöksistä seitsemän päätöksen perustelut eivät olleet saatavilla. Rikosasioiden, joiden osapuolten välillä ei ollut läheistä suhdetta, esitutinnanrajoittamispäätöksistä 87 % oli perusteltu rikosprosessilain 1 luvun 8 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaisella kohtuusperusteella. Kaikkien kohtuusperusteella tehtyjen päätösten perusteluissa oli myös mainittu osapuolten välisen sovinnon syntyminen. Kyseisistä esitutinnan rajoituspäätöksistä kaksi oli tehty osapuolten välisestä sovinnosta huolimatta ainoastaan rikosprosessilain 1 luvun 7 §:n 2 kohdan sisältämän tekijän nuoren iän perusteella. Yksi päätöksistä sisälsi sekä kohtuus, että nuoruusperusteen lainkohdan mukaisina perusteluina. Päätöksistä kolmessa oli osapuolten välisestä sovinnosta huolimatta perusteltu ainoastaan rikosprosessilain 1 luvun 8 §:n 2 kohdan konkurensiperusteella, jonka mukaan epäilty rikos ei yhteisen rangaistuksen määräämistä tai aikaisemmin tuomitun rangaistuksen huomioon ottamista koskevien säännösten johdosta olennaisesti vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään.

Lähisuhdeväkivaltaa sisältäneiden rikosasioiden esitutinnan rajoittamispäätöksistä yksi oli tehty osapuolten välisestä sovinnosta huolimatta riittämättömän näytön perusteella ja lainkohtana perusteluissa oli esitutkintalain 3 luvun 10 §:n 2 momentti, jonka mukaan esitutkinta lopetetaan, jos jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden perusteella on varsin

todennäköistä, että syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta muulla kuin 1 momentissa mainitulla perusteella. Loput lähisuhdeväkivaltaa sisältäneet rikosasiat, joiden esitutkinta oli rajoitettu, oli perusteluna kohtuusperuste. Myös lähisuhdeväkivalta rikosten osalta jokainen kohtuus perusteella tehty esitutkinnan rajoittamispäätös sisälsi maininnan osapuolten välisen sovinnon syntymisestä.

Taulukko 10 Esitutkinnan rajoittamispäätösten perustelut

Esitutkinnan rajoittamispäätöksen peruste	Ei lähisuhdeväkivaltarikos		Lähisuhdeväkivaltarikos	
	n	%	n	%
Kohtuusperuste	69	87 %	79	96 %
Nuoruusperuste	2	3 %	0	0 %
Nuoruus- ja kohtuusperuste	1	1 %	0	0 %
Konkurenssiperuste	3	4 %	0	0 %
Riittämätön näyttö	0	0 %	1	1 %
Perusteista ei tietoa	4	5 %	2	2 %
Rajoittamispäätökset yhteensä	79	100 %	82	100 %

Rikosasioiden, joiden osapuolten välillä ei ollut läheistä suhdetta, syyttämättäjättämispäätöksistä 74 % oli perusteltu rikosprosessilain 1 luvun 8 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaisella kohtuusperusteella ja kaikkien päätösten perusteluissa oli maininta osapuolten välisestä sovinnosta. Päätöksistä yksi oli tehty osapuolten välisestä sovinnosta huolimatta rikosprosessilain 1 luvun 7 §:n 1 kohdan vähäisyysperusteella, jonka mukaan jos rikoksesta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko ja sitä on sen haitallisuus tai siitä ilmenevä rikoksesta epäillyn syyllisyys huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä vähäisenä, voidaan syyte jättää nostamatta. Päätöksistä kolme oli osapuolten välisestä sovinnosta huolimatta perustettu sille, ettei syyttäjä katsonut olevan olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi, jota rikosprosessilain 1 luvun 6 §:n 1 momentin 3 kohta edellyttää syytteen nostamiseksi. Päätöksistä yhdelle ei perusteluista ollut saatavilla tietoa. Lähisuhdeväkivaltarikoksia koskevat syyttämättäjättämispäätökset oli kaikki tehty kohtuusperusteella ja myös näiden kaikkien päätösten perusteluissa oli maininta osapuolten välillä saavutetusta sovinnosta.

Taulukko 11 Syyttämättäjättämispäätösten perustelut

Syyttämättäjättämispäätöksen perustelut	Ei lähisuhdeväkivaltarikos		Lähisuhdeväkivaltarikos	
	n	%	n	%
Kohtuusperuste	14	74 %	13	100 %
Vähäisyysperuste	1	5 %	0	0 %
Ei todennäköisiä syitä syyllisyyden tueksi	3	16 %	0	0 %
Perusteista ei tietoa	1	5 %	0	0 %
Syyttämättäjättämispäätökset yhteensä	19	100 %	13	100 %

7 Johtopäätökset ja pohdinta

Kuten teoriaosuudessa todettu, lähisuhdeväkivallan oikeusturvasta pyritään pitämään huolta perusteellisella edellytysten selvittämisellä vapaaehtoisuuden varmistamiseksi, kuitenkin huolehtien lähisuhdeväkivallan asianomistajan oikeudesta saada sovittelupalvelua, mikäli se on asianomistajan edun mukaista. Kymi-Saimaan sovittelutoimiston tekemissä päätöksissä on selvästi nähtävillä lähisuhdeväkivallan asianomistajan oikeusturvasta huolehtiminen; lähisuhdeväkivaltaa sisältävät rikosasiat eivät siirry automaattisesti poliisin tai syyttäjän aloitteesta sovitteluun, vaan kielteisiä päätöksiä tehdään 32 %:ssa lähisuhdeväkivallan rikosasioista. Luku on huomattavasti suurempi, mitä niiden rikosasioiden kielteisten päätösten osalta, jotka eivät sisällä lähisuhdetta, eli 17 % rikosasioista.

Päätöksiä perusteluista käy myös ilmi, että lähisuhteessa olevien osapuolten välisen väkivallan toistuvuutta arvioidaan ja tehdään myös sen ilmetessä asiassa kielteinen päätös. Osapuolet kykenevät myös itse kieltäytymään sovittelupalvelusta, mikäli eivät siihen halua osallistua ja heidän tahtoaan kuunnellaan ja kunnioitetaan sovittelutoimistossa. Tämä tarkoittaa teoriaosuudessa kerrotun mukaan sitä, että sovittelupalvelusta on aidosti mahdollista myös kieltäytyä. Lisäksi jo käynnistyneitä lähisuhdeväkivallan sovitteluja keskeytetään, mikä kertoo asianomistajan oikeusturvasta huolehtimisesta läpi koko prosessin.

7.1 Sovittelusta kieltäytyminen jo syntyneen sovinnon vuoksi

Mielenkiintoinen tulos oli lähisuhteessa olevien osapuolten sovittelusta kieltäytymiseen liittyen. Kaikista lähisuhdeväkivallan sovittelusta kieltäytyneistä 29 % kertoivat jo sopineensa asian keskenänsä. Tulos on erityisen kiinnostava, kun sitä peilataan lähisuhdeväkivallan kriittiseen diskurssiin, jossa lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltämistä on muun muassa perusteltu sillä, että vaikkakin uhrilla on monenlaisia tarpeita rikoksen jälkiseuramuksiin liittyen, halutaan tekijä on harvoin ensisijaisena asianomistajan mielessä uudelleen uhriutumisen pelossa.⁹¹

Tulos kertoo kuitenkin siitä, että väitetystä huolimatta asianomistaja on tekemisissä epäillyn kanssa väkivallan teon jälkeen ihan omaehtoisestikin, ilman sovittelumenettelyn väliintuloa, sekä mahdollisesti myös sopii asiasta lakisääteisen sovittelupalvelun ulkopuolella. Tuolloin asianomistaja voi jäädä ilman tärkeää tietoa tämän oikeusturvakysymyksiin liittyen, mitä puolestaan lakisääteiseen sovitteluprosessiin osallistuessa uhrille annettaisiin. Lisäksi lähisuhdeväkivallan sovittelusta käytävissä keskustelussa ilmenee pelko siitä, että tekijä käyttäisi sovittelua selvästi oman etunsa tavoitteluun, kuten syyttämättäjättämispäätöksen aikaansaamiseksi.⁹² Tuloksista voitaisiin kuitenkin vetää johtopäätös, jonka mukaan rikoksesta epäilty ei aina haluaisi/tarvitsisi käyttää sovinnon ilmi tuomiseen sovittelupalvelua.

7.2 Lähisuhdeväkivallan molemminpuolisuus

Lähisuhdeväkivallan sovittelua käsittelevissä teksteissä harvoin kerrotaan väkivallan molemminpuolisuudesta, vaan etenkin jo aiemmin mainittu vahvan uhrin paradoksi usein liitetään osaksi jokaista uhrikokemusta. Pohdintaa herättää, onko vahvan uhrin paradoksi aukottomasti sovitettavissa yhteen sen kanssa, että tulosten mukaan sovitteluun ohjattujen lähisuhdeväkivaltaa sisältäneiden rikosnimikkeiden asianomistajista noin 20 % on niin sanotusti kaksoisroolissa; uhrina sekä epäiltyinä. Onko osapuolten välinen valtdynamiikka molemminpuolisessakin väkivallassa sellainen, että voitaisiin olettaa asianomistajan olevan kykenemätön ilmaisemaan todellinen halukkuutensa osallistua lähisuhdeväkivallan sovitteluun?

Huomionarvoista tässä kohtaa on, että jo aiemmin mainitussa Kuntoutussäätiön ja Maria Akademian toteuttamassa tutkimuksessa oli päästy väkivallan molemminpuolisuuden osalta eri tulokseen; vain hieman alle prosentti osapuolista oli merkitty sekä asianomistajiksi, että epäilyiksi.⁹³ Synnä tähän on todennäköisesti se, kuinka rikosnimikkeet on kirjattu poliisin tutkintailmoitukseen ja sitä kautta sovittelualoitteeseen ja kuinka SOPU-tietojärjestelmään molemminpuolisuus on tapana kirjata. Kuten aiemmin mainittu, on rikosnimikkeitä usein kahden

⁹¹ Lakivaliokunnan mietintöön sisältyvä Minna Sirnön vastalause. LaVM 13/2005 vp, 19.

⁹² Ibid.

⁹³ Shemeikka ym. 2023, 44.

henkilön välisessä pahoinpitelytilanteessa kaksi, jolloin molemmat ovat eri nimikkeissä ensin asianomistajan ja sitten epäillyn roolissa. Kun tämä tieto asianosaisten roolista kirjataan SOPU-tietojärjestelmään, mukaillaan poliisin lähettämää aloitetta. Näin kirjattuna kukaan osapuolista ei koskaan ole yhdessä rikosnimikkeessä kaksoisroolissa. Joskus osapuolten välille on kuitenkin kirjattu vain yksi rikosnimike, jossa molemmat osapuolet ovat sekä asianomistajan, että epäillyn roolissa. Myös tällöin SOPU-tietojärjestelmään kirjataan poliisin aloitetta mukaillen rikosnimike, sekä valitaan osapuolten rooleiksi asianomistajan ja tekijän sijaan rooli ”molemmat”. Tämä yhden rikosnimikkeen käyttäminen molemminpuolisissa väkivaltatilanteissa on kuitenkin poliisin kirjauskäytännössä poikkeuksellinen kirjaustapa, mikä näkyy suoraan myös SOPU-tietojärjestelmän tietoja tilastoitaessa, eli molemminpuolisuuden vähyytenä. Koska lähisuhdeväkivallan sovittelussa kiistanalaista on juuri asianomistajan asema ja oikeudet, tulisi asianomistajan roolista saada täsmällistä tietoa ja kuroa tilastolliset harha-akeleet umpeen.

7.3 Sovinnon vaikutuksista syyteharkintaan

Lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessin sisäisten oikeusturvakysymysten lisäksi opinnäytetyössä sivuttiin, onko lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessiin osallistumisella vaikutuksia asianomistajan oikeusturvaan sovittelun jälkeen. Opinnäytetyön tulosten luotettavuuden kannalta olisi ollut järkevää tehdä Itä-Suomen syyttäjälueen lisäksi tietopyyntö Itä-Suomen poliisilaitokselle, josta olisi ollut hyvä saada tieto esimerkiksi siitä, kuinka monen ei lähisuhdeväkivaltaa sisältäneen lievän pahoinpitelyn käsittely rikosprosessi päättyi poliisissa asianomistajan rangaistusvaatimuksesta luopumisen myötä. Lisäksi syyttäjän tekemien ratkaisujen määrää olisi huomattavasti lisännyt se, että tutkimuksen kohteena olisivat olleet rikosnimikkeet vuodelta 2021. Tällöin aineistoon ei olisi jäänyt aukkoja siitä syystä, etteivät asiat ole ehtineet vielä syyttäjän käsiteltäväksi.

Tuloksista kävi ilmi, että suurin osa sovittelussa sopimukseen päätyneistä rikosasioista ei etene syyttäjän toimesta tuomioistuimeen. Rikosasioissa, joissa oli tehty sopimus ja jotka eivät sisältäneet lähisuhdeväkivaltaa, 11 % nostettiin syyte. Lähisuhdeväkivaltaa sisältäneissä asioissa, joissa oli päästy sopimukseen, nostettiin syyte 7 % asioissa. Lukuja on vaikeaa verrata keskenään, sillä sovittelupalvelua myönnetään väkivaltarikosten, jotka eivät sisällä lähisuhdeväkivaltaa, sovittelulle useammin vakavampien rikosten sovitteluun ja siksi myös syyttäjän syytekynnys ylittyy todennäköisemmin. Tämä on luettavissa taulukosta 7, joka osoittaa, että syyttäjän ratkaisun kohteena ei lähisuhdeväkivaltaa sisältävistä rikoksista vain 14 % on lieviä pahoinpitelyjä, kun taas lähisuhdeväkivaltarikoksissa luku on 41 %. Lisäksi on huomiotava, että lieviä pahoinpitely muussa kuin lähisuhteessa ja asianomistajan ollessa täysi-ikäinen, on asianomistajarikos, jotka todennäköisesti karsiutuvat pois syyttäjän pöydältä asianomistajan luopuessa rangaistusvaatimuksesta. Mikäli törkeää pahoinpitelyä koskevia syytteitä ei otettaisi syytteen nostamista koskevista laskuista huomioon, nostettiin rikoksissa, jotka

eivät sisältäneet lähisuhdeväkivaltaa, syyte myös 7 %:ssa asioista. Tulosten ansiosta on jossakin määrin mahdollista verrata, eroaako syytteiden nostaminen lähisuhdeväkivaltaa sisältäneiden ja ei lähisuhdeväkivaltaa sisältäneiden rikosten kesken. Johtopäätöksenä aiemmin kerrottuun voidaan katsoa, ettei syytteen nostamisen määrät juuri eroa toisistaan sisälsi rikos lähisuhdeväkivaltaa tai ei.

Myöskään syyttämättäjättämispäätösten sekä esitutkinnan rajoittamispäätösten tuloksien analysointi ei ole täysin yksioikoista. Teoriaosuudessa mainitun mukaan, jo rikosprosessilain esitöissä on todettu syyttäjän mahdollisesti tarvitsevan kokonaisharkintaa päätöksiä tehdessään. Vaikka jokainen kohtuusperusteella tehty päätös sisälsikin maininnan osapuolten välisestä sovinnosta, oli se harvoin ainoa syyttäjän ratkaisussa mainittu peruste. On siten vaikea sanoa, kuinka paljon osapuolten välillä saavutettu sovinto on yksin vaikuttanut syyttäjän päätöksentekoon, kun perusteluissa on nähtävillä syyttäjien tekemää kokonaisarviointia asianomistajan tahtoon, sopimuksen täyttymiseen sekä väkivallan toistuvuuteen liittyen. Johtopäätöksenä voidaan kuitenkin olettaa, että sovinto on yksi merkittävä tekijä syyttäjän ratkaisutoiminnassa.

Paremmen ja laajemman vastauksen siihen, onko sovinnolla merkitystä syyttäjän syyteharkintaan ja sitä kautta juuri lähisuhdeväkivallan asianomistajan oikeusturvaan, saataisiin, kun aineistoon otettaisiin mukaan syyttäjän päätökset myös niiden rikosasioiden osalta, joissa sovintoa ei ole syntynyt. Näin voitaisiin nähdä esimerkiksi se, kuinka usein lievä pahoinpitely lähisuhteessa etenee syyttäjän toimesta tuomioistuimeen ylipäänsä ja millaisin perustein niiden osalta tehdään esitutkinnan rajoittamispäätöksiä tai syyttämättäjättämispäätöksiä. Nyt tietoa siitä, nostetaanko syyte lähisuhdeväkivaltaa sisältäneistä rikosasioista ylipäänsä kuinka todennäköisesti, ei ole. Lisäksi tarvittaisiin tietoa siitä, kuinka usein asianosaiset sopivat asiansa lakisäteisen sovitteluprosessin ulkopuolella ja kuinka usein syyttäjä ottaa näin syntyneen sovinnon huomioon osana ratkaisutoimintaansa. Näin voitaisiin saada vastauksia siihen, mikä on juuri lakisäteisen sovittelupalvelun piirissä syntyneen sovinnon merkitys syyttäjän ratkaisutoiminnassa.

Vielä mainittakoon huomio liittyen lähisuhdeväkivallan osapuolten sukupuoleen syytteen saaneiden rikosasioiden osalta. Sovittelussa sovintoon päässeiden lähisuhdeväkivalta sisältäneiden rikosasioiden asianomistajina oli miehiä yhteensä 33 %:ssa sopimuksia ja naisia 67 %:ssa sopimuksia. Kuitenkaan lähisuhdeväkivaltaa sisältäneistä rikoksista, joista nostettiin syyte, ei yhdessäkään ollut asianomistajana miestä. Tässä kohta on kuitenkin hyvä kiinnittää huomiota siihen, että nostettujen syytteiden pienestä lukumäärästä johtuen ei varsinaisesti realistista kuvaa sukupuolen todellisesta jakautumisesta voida osoittaa. Nostettuja syytteitä tulisi ottaa lukumäärällisesti tarkastelun kohteeksi enemmän, jotta selkeitä johtopäätöksiä asianomistajan sukupuolen suhteen voidaan vetää. Luvut herättävät kuitenkin pohtimaan sitä, olisiko

lisätutkimukselle aiheen parissa tarvetta. Naispuolisten asianomistajien lähisuhdeväkivallan rikosasiat, joissa sovinto oli tehty, nostettiin syyte 8 % asioista.

8 Lopuksi

Oikeusturvan käsite lähisuhdeväkivallan sovitteluprosessissa on monisäikeinen ja abstrakti ilmiö, jota on vaikeaa ja miltei mahdotonta kuvata tyhjentävästi opinnäytetyön laajuudessa tutkimuksessa. Opinnäytetyön tuloksista on kuitenkin selvästi nähtävissä, että asianomistajan oikeusturvasta pyritään pitämään huolta sovitteluprosessin kaikissa vaiheissa mahdollisimman huolellisella sovittelun edellytysten selvittämistyöllä kiinnittäen erityisesti huomiota asianomistajan vapaaehtoisuuteen. Toisaalta myös uhrin oikeutta sovittelupalveluun toteutetaan ja huolellisen riskienarvioinnin jälkeen lähisuhdeväkivallan asianomistajan toivetta sovitteluun osallistumiseen kunnioitetaan ja hänelle mahdollistetaan kohtaaminen epäillyn kanssa. Näin noudatetaan uhrin oikeusturvaa toteuttavia kansainvälisiä sopimuksia huomioiden myös sääntelyn velvoite kohdella jokaista uhria yksilöllisesti tämän tarpeita ja toiveita kuunnellen.

Mitä tulee keskusteluun lähisuhdeväkivallan sovittelussa syntyneen sopimuksen johtamisesta epäillyn rikosoikeudelliselta vastuulta välttymiseen, vaikuttaa se tutkimuksessa ilmenneiden lainsäädäntöpuitteiden valossa yksioikoiselta näkökannalta. Rikosoikeudellinen lainsäädäntö on pyritty rakentamaan lähisuhdeväkivallan uhrin oikeusturva huomioiden ja syyttäjän on lakia noudattaen toteutettava osapuolten oikeusturvaa. Syyttäjä on velvollinen nostamaan syytteen syytekynnyksen ylittyessä tai tarvittaessa noudattamaan laissa säädettyjä rajoitustoimenpiteitä. Lain mukaan sovintokaan ei saa olla este syytteen nostamiselle, mikäli yleinen etu on syytteen nostamisen puolella. Nykyisessä lainsäädännössä vallitsee tällä hetkellä tila, jossa syyttäjän ratkaisutoiminnassa voidaan ottaa huomioon sovinto sekä kunnioittaa asianomistajan itsemääräämisoikeutta oman rikosasiansa suhteen. Se, että sovinto tai sovittelutoimistossa laaditut sovittelusopimukset johtavat syyttämättäjäyttämispäätökseen on yksinkertaisuudessaan nykyisen rikoslainsäädännön toteuttamista. Mikäli kuitenkin yhteiskunnassa vallitseva käsitys katsoisi syyttäjän ratkaisutoiminnan aiheuttavan lähisuhdeväkivallan asianomistajan oikeusturvaan aukkoja, ei tuota aukkoa paikata sovittelulakia muuttamalla vaan huomion kiinnittämisellä syyttäjän ratkaisutoimintaa ohjaavan sääntelypohjaan. Oli sitten lakisäateistä lähisuhdeväkivallan sovittelua olemassa tai ei, jatkuu syyttäjän ratkaisutoiminta sovinnon perusteella häntä ohjaavan lainsäädännön mukaisesti entisellään.

Lähisuhdeväkivallan asianomistajan oikeusturvasta ja heille tarjottavasta vapaaehtoisesta sovittelupalvelusta päätettäessä tulee loppujen lopuksi kysymykseen poliittinen valinta sen suhteen, halutaanko lähisuhdeväkivallan uhreja kuulla ja kuunnella yksilöinä vai tiedetäänkö uhreja itseään paremmin, ettei ulkopuolisen näkemyksen mukaan kenelläkään heistä koskaan voisi olla rationaalista kykyä tehdä vapaaehtoista valintaa kohdata epäiltyä sovittelupalvelun

ammattihenkilöstön sekä vapaaehtoissovittelijoiden tukemana ja avustamana. Kuten kirjallisuudessaakin todettu, tulisi kaikki poliittinen päätöksenteko kuitenkin tehdä uskon ja epäuskon sijaan tutkimustiedon huolellisen arvioinnin kautta.

Lähteet

Kirjallisuus ja artikkelit

- Flinck, A. & Elonheimo, H. 2010. Perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelu - mahdollisuuksia ja rajoituksia. Teoksessa Poikela, E. (toim.) *Sovittelu*. Jyväskylä: PS-kustannus, 109- 131.
- Ervasti, K. & Nylund, A. 2014. *Konfliktinratkaisu ja sovittelu*. Helsinki: Edita Publishing.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. *Tutki ja kirjoita*. 15. painos. Helsinki: Tammi.
- Hirvonen, A. 2011. Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisu 17. Helsinki.
- Jokela, A. 2018. *Rikosprosessioikeus*. 5 painos. Helsinki: Alma Talent.
- Kaitue, S., Noponen, T. & Slåen, A. 2007. *Yleistä muttei yksityistä - Oikeudelliset keinot lähisuhdeväkivallasta selviytymiseen*. Helsinki: Edita Publishing.
- Korkka-Knuts, H., Helenius, D. & Frände, D. 2020. *Yleinen rikosoikeus*. Keuruu: Otavan Kirjapaino.
- Kontula, A. 2008. *Punainen eksodus. Tutkimus seksityöstä Suomessa*. Keuruu: Otavan Kirjapaino.
- Makkonen, L. & Mäenpää, P. 2012. *Sovittelu poliisin ja syyttäjän toiminnassa*. Teoksessa Kortelainen, S. & Koistinen, J (toim.) *Sovittelu - vaihtoehtoinen valinta*. Aducate reports and Books 5/2012. Joensuu: Kopijyvä.
- Mäenpää, O. 2023. *Hallinto-oikeus*. 3. uudistettu painos. Helsinki: Alma Talent.
- Niemi, J., Kainulainen, H. & Honkatukia, P. 2017. *Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*. Tallinna: Tallinna Raamatutrükikoja.
- Niemi-Kiesiläinen, J. 2004. *Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta*. Helsinki: WSOY.
- Shemeikka, R., Ramadan, F., Alitalo, E., Sihvonen, A., Lindroos, M., Laine, M., Kemppainen, J., Kommeri, H., Pietilä, P., Salakka, I. 2023. *Lähisuhdeväkivallan sovittelu: Yleiset piirteet ja osapuolten kokemukset prosessista*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:11. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Qvist, T. 2019. *Parisuhdeväkivallan sovittelu Suomessa*. Acta electronica Universitatis Lappeeniansis 253.
- Vilka, H. 2007. *Tutki ja mittaa*. Helsinki: Tammi.
- Vuorenpää, M. 2023. *Johdatus prosessioikeuteen*. Helsinki: Unigrafia.
- ### Muut lähteet
- Autere, M., Halonen, A., Kiviperä, S., Rimpilä, I. 2023. *Lähisuhdeväkivallan sovittelun hyvän käytännön malli. Suosituksia rikos- ja riita-asioiden sovittelun ammattihenkilöstölle*. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. OHJAUS 17/2023. Helsinki: PunaMusta.
- Flinck, A. 2013. *Rakennamme sovintoa. Opas rikosten ja riitojen sovitteluun*. Tampere: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino.

Lukijan mielipide 22.5.2023. Helsingin Sanomat.

Virallislähteet

HE 155/2014 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymisestä sekä laeiksi yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta, rikoslain 1 luvun 11 §:n muuttamisesta ja ulkomaalaislain 54 §:n muuttamisesta.

HE 79/1989 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten uudistamiseksi.

HE 78/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 21 luvun 16 §:n muuttamisesta.

HE 93/2005 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikosasioiden sovittelusta.

HE 82/1995 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

LaVM 13/2005 vp. Lakivaliokunnan mietintö koskien Hallituksen esitystä laiksi rikosasioiden sovittelusta.

GREVIO/Inf(2019)9, Baseline Evaluation Report Finland, 2019.

Uhridirektiivi 2012/29/EU

Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (Istanbulin sopimus)

Verkkójulkaisut

Elonheimo, H. & Leivonen, A. 2023. Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2022. TILASTORAPORTTI 63/2023. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinninlaitos.

Kymi-Saimaan sovittelutoimisto 2023. <https://sovittelu.fi/kymisaimaa/kymi-saimaan-sovittelutoimisto-2/>. Viitattu 1.12.2023.

Kuviot

1 Rikosprosessin ja sovitteluprosessin välinen suhde	20
--	----

Taulukot

Taulukko 1 Rikosnimikkeet	28
Taulukko 2 Asianomistajan suhteen laatu epäiltyyn tekijään	29
Taulukko 3 Asianomistajan ikä.....	30
Taulukko 4 Sovittelutoimiston tekemien päätösten päätöslajit.....	31
Taulukko 5 Kielteisten päätösten perustelut	33
Taulukko 6 Keskeytyspäätösten perustelut	34
Taulukko 7 Syyttäjän päätöksiä koskevat rikosnimikkeet	36
Taulukko 8 Syytteiden sisältämät rikosnimikkeet	36
Taulukko 9 Syyttäjän tekemien päätösten päätöslajit	37
Taulukko 10 Esitutkinnan rajoittamispäätösten perustelut.....	38
Taulukko 11 Syyttämättäjättämispäätösten perustelut	39